

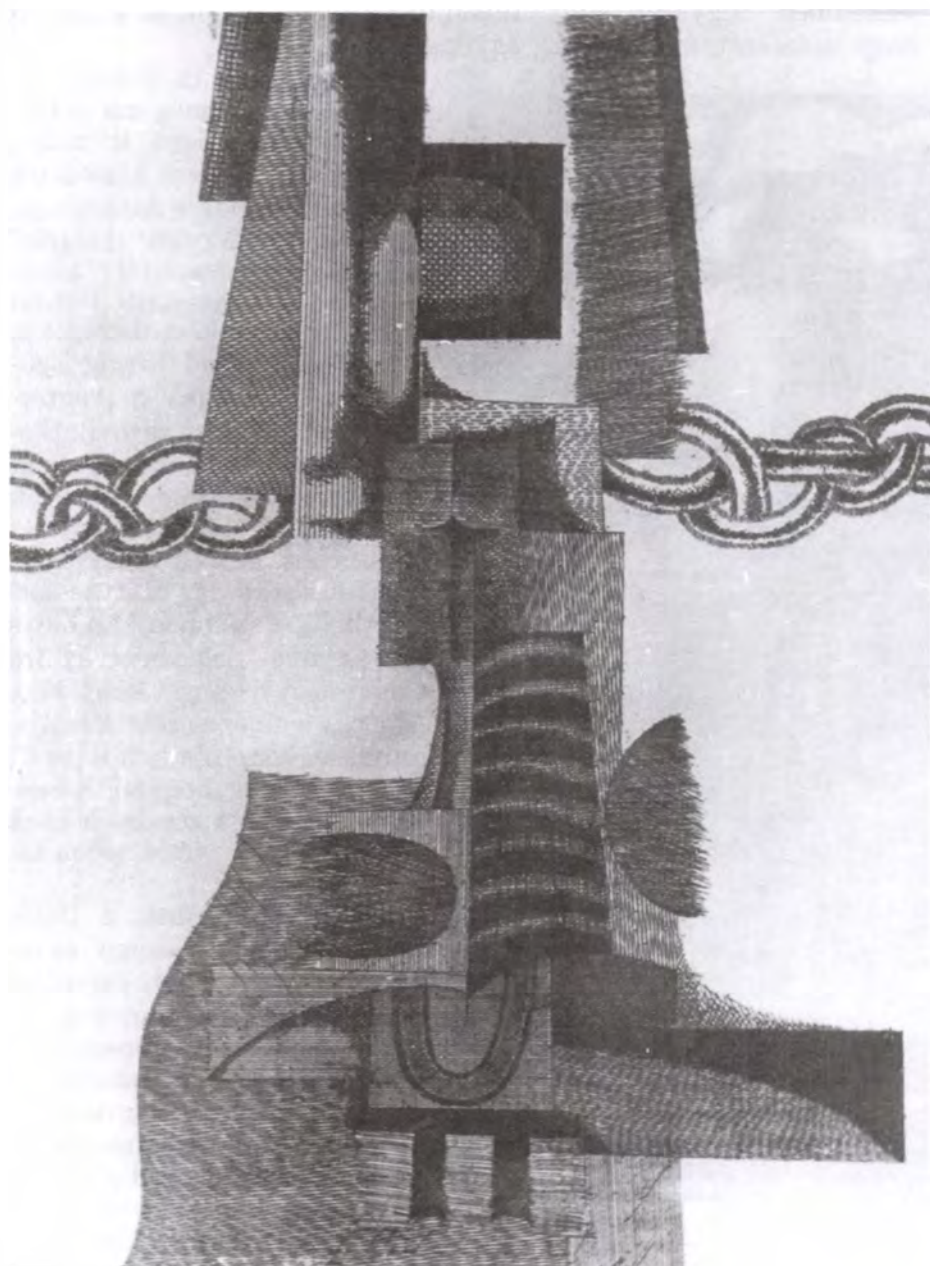
● „Sem a bűn, sem a büntudat nem ítélhet az érték felett.”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KETSZER EGY HONAPBAN KOLOZSVÁRON
XIX. ÉVFOLYAM 2008. 3. (497.) SZÁM — FEBRUÁR 10.

ára 2 lej

Kazinczy Gábor grafikája

DÁVID GYULA

Nem mentőöv és nem besugóknak

(Nyílt válasz egy nyílt magánlevélre)

Amióta a Szilágyi Domokos-ügy a nyilvánosság elé került, készülődik bennem az, amivel az alább következőkben a közvéleményt is kénytelen vagyok megterhelni. S különösen kényszerítő erővel kívánczik ki most belőlem, amikor az utóbbi időkben szegény Szisz már nincs egyedül. Ami a „besúgó”-téma körül mostanában történik, az olyan közügy, amelyben szólnom kell, még akkor is, ha engem is belöknek az arénába, s a kárörömmel röhincselő – s közben tökmatot köpködő – tömeg, reám is rámkialtja a „feszítsd meg!”-et.

A téma azért „kényes”, és bizonyára azért vonakodtak eddig sokan megszólalni, mert egy tárgyilagosabb megítélés igénye ebben az ügyben könnyen értelmezhető úgy, hogy valaki mentőövet akar nyújtani azoknak, akik ilyen szerencsétlen módon a közfigyelem előterébe kerültek. És ez a vonakodás nem is egészen indokolatlan. A „védelem” egy olyan penge élén indul el, amelyiknek nem látni a végét, s nem is lehet tudni, hogy van-e vége egyáltalán, vagy a nyaktörő mutatványt végigjárva az ember ott találja magát a semmi szélén.

Megszólalásomhoz hadd bocsássak még előre annyit, hogy az 1956 Erdélyben előkészítése során alkalmam volt néhány hivatalos irattal szembenézni, ezeket – hála a hét év alatt saját bőrömmön szerzett tapasztalatoknak – némiképp „belülről” is tudom értelmezni, s hogy kezembem járt a magam dossziéja is (másolatát most várom a Hivataltól). Tehát nem a levegőbe beszélek.

De hagyjuk a képes beszédet – az sok mindenki által sokféleképpen értelmezhető.

A legnagyobb bajom a mostanában nyilvánosságra került „besúgó-ügyekkel” kapcsolatban az, hogy rész-információkon alapulnak. Valahol

>>>>> folytatás a 2. oldalon

- Király László: ... . GLORIA MUNDI
- Vári Attila: Az árnyékvadász
- Bogdán László: A kintrekedtek
- Lászlóffy Aladár versei
- Szócs István: A múlt idők setét virága
- A NAGY KILOMETRIK

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012.
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között.
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKONT.

3

Nem mentőöv és nem besugóknak

(Nyílt válasz egy nyílt magánlevélre)

>>>> folytatás az 1. oldalról

előkerülnek jelentések, amelyeket a mai olvasó – főképp, ha (személyében vagy meghurcolt családtagjának igazságot keresve) érintett – megtalál egy iratgyűjtőben, és hozzájuk társul az arra illetékesektől a fedőnevet feloldó hivatalos írás is. Az érintett tehát „besugónak” (vagy a használatos nevek valamelyikén „informátornak”, „ügynöknek”, „hálózati személynek”) minősül.

(Most tegyük túl magunkat azon, hogy a CNSAS felelős beosztású előjárói szerint még messze nincs minden irat a felügyeleti szerv birtokában, s az átvett – egyébként hatalmas – anyagnak is csak mintegy 10%-a van feldolgozva.)

Annak, hogy valaki ezt a minősítést megkapja, három alapkritériuma van: legyen meg a saját kezű szervezési nyilatkozat (amelyben „vállalja a feladatot”), legyenek tőle származó, saját kézzel írt jelentések, és végül igazolható legyen az, hogy az illető ezért a „szolgálatért” anyagi juttatásban részesült. Mindezek megléte esetén az illető „kiérdemli” a fenti minősítést. Csakhogy a volt állambiztonsági anyagot kutató történészek tudják – és több helyütt le is írták, el is mondták –: az illető személlyel kapcsolatban az igazi kutatói feladat csak ezután kezdődik.

Nem mentséget keresünk tehát, hanem a kutatás szakmai körökben közismert elvárásához alkalmazkodunk akkor, amikor elvárjuk az ilyen ügyben megszólalóktól, hogy a „célszemélyek” esetében – mielőtt az arénába löknék őket – a feladatnak ezt az útját is végigjárják, úgy, ahogy azt Esterházy Péter a *Javított kiadás* gyötrelmes lapjain, íróként és egy „besugó-apa” fiaként végigjárta. Mert – a lemoshatatlan minőségen túl – nem mindegy, hogy valaki önként, az első pofontra, vagy alapos verés és nem csak morális, hanem fizikai fenyegetés után írja-e alá a „vállalási nyilatkozatot” (a kényszerítő példákat és módszereket aki nem találkozott velük, az is elképzelheti). Nem mindegy, hogy kiről, mikor és miképpen jelent (bár akár a *Javított kiadásból* is lehet eseteket idézni, amikor az abszolút „ártatlan” információ is végzetes lehet a „célszemély”-re nézve). És az sem mindegy, hogy valakinek egy

adott pillanatban van ereje kimondani azt a „nem”-et, amelyhez sokkal könnyebb lett volna a legelején tartania magát, vagy hogy a „szolgálat” megtagadásának egy másik módját választja (disszidál vagy elpusztítja magát, mint ahogy Szilágyi Domokos tette). A lényegre tekintve a minősítésben nem esik változás, de micsoda különbség van a részletekben! És a hibának micsoda lehetősége, ha a „szolgálat” megtagadásának végső lépése előtt előkerült jelentést lobogtatjuk, mint az illetőre vonatkozó megfélebezhetetlen erkölcsi bizonyítványt.

Nekem életemben négyszer adott meg, hogy aláírhattam volna a

tékszerelő segédmunkásként próbáltam „visszailleszkeszteni a tisztességes emberek társadalmába”, s felajánlották, hogy „segítenek” képességeimnek megfelelő helyre kerülni; és végül negyedszer, amikor már a *Kriterion*-nál voltam, és részlegvezetői kötelezettségként várták volna el tőlem, hogy a szolgálatukba álljak. Vannak tehát tapasztalataim arról, hogy milyen morális kényszernek van az ember kitéve. Pedig az én viszereimet nem verték gumibottal, mint az Esterházy Mátyásét – csak épp családom (várandós feleségem, kislányom és születendő fiam) sorsát lökték be a mérleg egyik serpenyőjébe.

Valahol tehát (a feldolgozatlan 90% vagy a még ma is belügyi birtokban lévő, ki tudja, mennyi belügyi irat között) ott kell lennie annak a dossziének, amelyik a „hálózati személy” szervezési irataitól kezdve (mert – a magamét láttam – annak az előkészületeiről is részletekbe menő anyag születik, aminek csak a „végterméke” az a bizonyos nyilatkozat) az összes jelentéseit, saját kézírással tartalmazza, rajtuk a „tartótiszt” kiértékeléseit és utasításait. Tessék csak végigkövetni Esterházy Mátyás sorsát ebből a szempontból: bőséges anyagot dolgoz fel az író ebben a gyötrelmes könyvben. Aki egy ember sorsát kutatja, annak válaszolnia kell a „mit”, a „mikor” és a „hogyan” kérdéseire. És ezek a részletek csak a teljes dosszié ismeretében tárnak fel.

Ezzel elérkeztünk a dolog másik feléhez: a „besugó” és tevékenysége nagyobb összefüggéséhez. Mert ő nem légüres térben jelentett, hanem egy alaposan megszervezett ördögi gépezet fogaskerekei között. És mi mégis elvonatkoztatunk ettől a gépezettől: arról alig esik szó, a „tartótiszt” neve (pedig ott van a jelentést kiértékelő lapon) le sem íródik. A *Javított kiadás* azért is kiemelkedő tett, mert az író a besugó-apa cselekedetei mögött végig ezt a gépezetet is láttatja. Hol van a Szilágyi Domokos (és nem folytatom a névsort) dossziéja? Ki járta végig az ő útját a benne lévő iratok (és a hozzájuk fűzött utasítások) alapján? Mikor fogunk beszélni az ő „tartótisztjeiről” is? Mikor jön el az az idő, hogy a szégyenoszlophoz kötve őket is (vagy első sorban őket) látjuk az arénában?

Mindnyájan tudjuk, hogy ők – köszönik szépen – jól vannak. Nagyon jól.

Paul Eugen domborműve

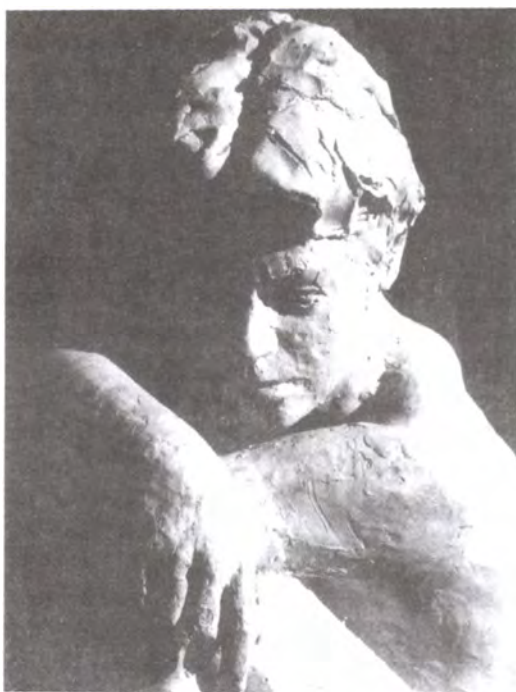
„vállalási” nyilatkozatot. Először akkor, amikor a hét évet megkaptam, és mindjárt az ítélet után felajánlották, hogy nem kell leülnöm, sőt bentlétem alatt is „kedvező” bánásmódban fogok részesülni; másodszor jóval a félidőm eltöltése után, amikor már kezdtek jönni-menni az egyéni kegyelmi listák, és én is ajánlatot kaptam (most, a dossziémban találkoztam azzal az előterjesztéssel, amelyben a kolozsvári Securitate kegyelemre javasol, majd mellette egy másik irattal, amelyben a „felső szerv” úgy dönt, hogy „gratierea nu se aprobă”); harmadszor már szabadulásom után, amikor vízveze-

És ide érkezve kényelen vagyok feltenni magamban – és most már nyilvánosan is – a harmadik kérdést. A Securitaténak a diktatúra bukását megelőző évtizedben már nem az „élőhús-beszolgáltatás” volt a feladata, nem az, hogy megtöltse a börtönöket, a kényszermunkatáborokat, hanem hogy az egész romániai társadalmat a kezében tartsa. A célkeresztbe kerültek nemigen börtönözték be („legfeljebb” áttették a határon, súlyosabb esetben kidobták őket egy vonatból, vagy felkasztták egy erdőben). Célkeresztben az egész romániai társadalom volt, amelyet a kollektív félelem légkörében atomjaira vertek szét, amelyet erkölcsileg bomlasztottak fel. És most ez a bomlasztás folyik tovább: a „leleplező” kiszivároztatásokkal. Mert az aréna ülőhelyein szorongó tömeg elé a porondra nem a volt tartótiszteket vetik, és még csak nem is azokat, akiket jól ismertünk, akikről '89 előtt is tudtuk, hogy besúgók, hogy aljas indítékból, vagy meggyőződésből a „szervek” szolgálatába állnak. Köszönik szépen, ők is jól vannak.

Helyettük olyanok „besúgóí” múltja kerül reflektorfénybe, akiket (egészen más érdemeikért) tiszteltünk, akikre felnéztünk, akik a diktatúra idején műveikkel erősítettek abban, hogy ne adjuk fel a reményt „egy jobb korban, mely után...” Mert nyilván közöttük is voltak gyenge, kényszerhelyzetekben megszorított emberek, akiknek művéből – ha most viselt dolgaikat ismerve, újraolvassuk azokat – a diktatúra évtizedeinek nyomorúságáról olyan mélységek nyílnak meg, amelyeket enélkül a borzalmas „ár” nélkül nem lett volna alkalmuk megtapasztalni. Páskándi Géza egy mondatát idézte nemrég valaki a fejemre: „se a bűn, se a büntudat nem ítélt az érték felett”. Akkor most mégis miért és milyen alapon veszik maguknak egyesek azt a bátorságot, hogy az érték fölött is ítékezzenek?

Hát nincs senki, aki észrevegye, hogy napjainkban változott módszerekkel, de a „bűn” pellengérre állítása nyomán az arénában felharsanó üvöltésben épp az értékeink kérdőjeleződnek meg? Hogy sokkal körmonfontabb módon, mint 89 előtt, folytatódik a mi kicsi társadalmunk morális felbomlasztása? Hogy nem csak a „bűn”, hanem az érték fölött is ítéletet mondunk? Hogy összekeverjük a kettőt.

Sajnos, a médianyilvánosság sem igen segített ezeknek a kérdéseknek a megválaszolásában, sőt – tisztelet a kivételeknek – nem mindig tudott ellenállni a „szenzáció” kísértésének. Mert ha nyilvánosan pellengérre állítanak egy gazembert, akkor azok, akik róla azt eddig is tudták, legfeljebb elégtételt éreznek. Igazi hírérté-

Kiss Jenő szobra

ke annak van, amikor olyan valakiről lehet levenni a keresztvizet, aki egyébként köztiszteletnek örvendett.

És végül ott van egy mindegyre feltevődő kérdés: miért nem volt, miért nincs az érintettekben annyi civilkurázs, hogy előálljanak és bevallják azt, amit tettek? Elvileg jogos és erkölcsi mértékkel mérve nem lényegtelen kérdés. De legyünk őszinték: az 1989 decemberi első napok eufóriája után az erkölcsi megtisztulás ideje jött el, vagy egy kompromittálódott hatalom átmentésének és más módszerekkel érvényesített további hatalmának az ideje? Nem bukott-e meg a gyakorlatban a Temesvári kiáltvány 8. pontja? Nem verték-e szét a bukaresti diákokat, akik igazi demokráciát követeltek? Nem a magukat egy új világba beépítők különböző táborai közötti hatalmi harc ideje következett el a diktátor félreállítása után? Hiába akartunk mi erkölcsünkben megtisztulni! Ha meglett volna is az a bizonyos civilkurázs, sehol sem volt hozzá a befogadóköze. A közszereplők között fehér holló a temesvári ortodox metropolita, Nicolae Corneanu, aki 1990-ben felállt, és nyílt vallomást tett. Megtisztult tőle az egyháza? Persze nem könnyű dolog a bűnvallás – s különösen nem a nyilvános bűnvallás. Nagyon sok „besúgó” azzal lett foglya vállalt szerepének, hogy zsarolhatták azzal: leleplezik társai előtt, ha nem végzi tovább a „kötelességét”. És ezt még '89 előtt is nehéz volt vállalni.

Legalább most törjünk ki ennek az új közösségbomlasztásnak a bűvköréből! Legalább most ne engedjük manipulálni magunkat! Nevezzük nevén a bűnt, de csak akkor, amikor elkövetésének minden körülménye ismertetően ítéltünk.

És ne felejtjük: „sem a bűn, sem a büntudat nem ítélt az érték felett”.

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Az árnyék

Ezt a nagyapót itt
Diófa ültette.
Gyümölcsében nem ült,
Árnyékát nem ette.
Mégis ideértünk.
Csak utólag fájnak
Kínos részletei
Rengeteg halálnak.
Ezt az árnyékot itt
Nem diófa veti.
Tegnap óta látszik,
Holnap nem temeti.

Az élet csendes

arspoetikája

A jóvilág idején jobbak voltunk.
Nagyapó fákat ültetett nekünk,
bár árnyékából idejében szóltunk,
a diójából mi sem ehetünk.

Egyetlen csöndes Arany János kéne
s egy Margit, aki mindössze sziget.
De hát Villon óta az utcalányok
másnak mutatják meg a mellüket.

Ma aznap lesz és lehet még akármi:
az operettbe való lágykenyér,
s sültgalamb, hogy legyen mire várni,
egy érmelléki tenyérén az ér.

Az egyetemes kenyérpírtótól
a szégyenlősebb kenyér elpirul.
Húzz csatornát, vezess vizet a tóból –
s ha minden ilyen ügy kudarcba fúl,

s az iskolába már magadban járhat
s lábad nyomában senki nem üget,
végre kizárva: Szigetvár nem párharc,
és Gettysburg, és Koszovó liget.

Etienne Hajdu: Feszültség

KIRÁLY LÁSZLÓ

... .. GLORIA MUNDI

(Lenin elvtárs a kínai boltban)

I.

Első fejezet,

melyben a főhős
szívszakasztó félálomban ballag a
Ferencz József Regele Ferdinand
Horthy Miklós Horea ésatöbbi úton,
a pályaudvar kocsmái felé,
légszomjasan egy épp múlt szerelemben,
vagy csakazértis újjászületve versben,
e folyton folyvást alkonyodó,
s nem felhőbe hanyatló korban,
melyben muszáj lesz elfeledni egyszer
a sárban caplató,
arctalan-hangtalan talpas seregeket —
— amikor hirtelen varázslatban,
kínai bolt kirakatában,
felfedezi Lenin elvtársat, kinek
döbbenetes feje angol mintájú
whiskys butykos előlapján
fürkészik a jövőbe.
Lefegyverző tómondatok
az éles kalmük arc körül;
Náse gyélo právoje.
Mü pobégyim.
Ügyünk igazságos.
Győzünk.
Se buzdítás. Se kételkedés.
Se felhívás. Se kérkedés.
Micsoda két kijelentő mondat!
S mintha a szent magyar nyelvben
nem lenne hasonló...
Ámul a főhős, szerelmét feledve.
Kétszáz román lejért adják e kincset.
S ha így — ám hadd legyen!
Sosem volt hasonló portékám, uram,
s hogy került ide most is ez az egy?! —
csicsereg a délelőtti szép eladó-asszony —
És sohase hittem volna,
hogyan valaki megveszi

II.

Második fejezet,

melyben a főhős
álldogál a rég eltűnt időben,
kopottas kabátban,
a Botrányosnak becézett kommunista
cukrászda csábos ajtajában,
nemesnél nemesebb lelkű cimborákkal,
s a forró csipőjű,
barátkozós kiszolgáló lánnyal,
poharukban a békének tetsző
csukaszürkeség pancsolt konyakjával.
Ám ekkor hirtelen — mintha vezényszóra —
jéggé dermed a kerek világ —

eldörren az első díszlövés:

Temetika
Kommunista
Pártelsőtít
Kárát.

A némaságot — mint kés — kettévágja
szentségtörő csecsemővisongás:
Erzsébet királynő útján
elszabadult egy rémült gyerekkocsi,
s önkényesen gördül le a lejtőn.
Semmi, de semmi, de semmi fegyelem.
Mamácska sikkantva szájához kapott,
halálra válva a lövöldözéstől.
A jelentésben majd ez áll.
Rohan a főhős, kéz-a-kézben
az eszméletlen csípejű lánnyal
— ebből is mi lesz, ki sejtetheti? —,
s elhárítják a tragédiát.
Állnak azután, mint egy ködös emlék,
vigyázzban, a főút közepén.
Doamne! Doamne! Úristen!
Bumm! Bumm!
Valahonnan fényképezik őket..

III.

Harmadik fejezet,

melyben életre kelnek
mindnyájan a vérig sértett mellékszereplők,
kik legszebb álmaikban is csak azt hallják:
„Jobbról lihegve be”,
„Dühöngve balra el” — miközben
az összes történet él nélkülük is,
égbekiáltó szerelmekkel,
csillaghullató zokogással,
s ők nem ölelhetik a világszépeit
a mindenséget jelentő csalafinta deszkán;
csak a **sic transit** ér el őhözájuk,
de a **gloria mundi** soha;
és nem döröghetnek alá, mint az isten,
végérvényes igazságok felhőmagasából,
vagy legalább a színpalak mögül,
nem dőlhetnek kardjukba,
pisztolyuk se csattan
halálosan a szomszéd szobában,
ahonnan átszűrődik a rikató, örök muzsikaszó,
mikor csomagolják a nagy utazóládát,
ha készülődnek már — **el** — a főszereplők
ebből a béna, semmilyen világból;
takarítják a huzatos verandát,
összesöprik az elejtett szavakat
— melyeket **azok** nem vittek magukkal —,
s kicifrázzák, hogy majd kellőképpen
adhassák elő a ferde vallatóknak.
Ily gyönyörű e pokolra való játék,
melyben a főszereplők gyötrődnek s halálos
szerelmekbe esnek,

gyilkolnak és felkötik maguk,
s őket vallatják elvadult dühökkel
minden hatalmak túlélő pribékjei.
Végítélet ez, vagy világhajnal,
naponta kezdődik és befejeződik,
csak egyet nem tehet: nem múlhat el.
És a főhős? —
Rég eltévedt a miazmás mocsárban,
asztalánál együtt dőzsöl ellenség s barát,
semmit sem ért, csak törekszik valahová,
mert útra üzte őt valaki: „Ő”...
S míg ezek táncukat ropják a háttérben
istentelen rendezők vezényszavára,
ő ezerszer ébred érthetetlen létre,
s mindig egy gyilkos világvégi parkban,
reggelente rémülten riasztva önmagát
a mellékszereplők irigy álmaiban:
Tán még ma is élek. Ha meg nem haltam.

Dicsőség

N
E
K
Ü
N
K
M
Á
R
L
Ó
T
T
E
K

NEKTEKEPPMOSTLÖNEK

F
A
S
Z
A
H
Ó
S
Ö
K
L
E
S
Z
Ü
N
K

M
A E
Z N
S Ó
S L
I E
V G

VÁRI ATTILA

Az árnyékvadász

Amikor a hajnali derengésben, az ablak jégvirágai között meglátja azt az arcot, meg szeretné állítani az időt. Jól tudja, hogy a reggeli fényben eltűnik ez a látomás.

Moccanni sem mer.

Csak ebből a szögből vehetőek ki a vonások, s örökidejűséget szeretne adni a képnek, olyant, mint amikor először pillantotta meg.

Fiatal volt akkor, s zergéket fotózott.

Katonai távcsővel kombinált gépével leste azt a pillanatot, amikor az állat elugrik a szikláról az égbe, mert az, ahonnan indult, s ahova érkeznie kellett, a két sziklapárkány között, csak a kék eget lehetett látni. Nem volt semmi, csak néhány gomolyfelhő a szakadék fölött.

Sikerült.

Amikor otthon, különböző kivágásokkal kísérletezve nagyította a képet, az egyik felhőben meglátta azt az arcot.

Hagyományos anyagra dolgozott. Színes filmet, papírt Berlinből lehetett ugyan rendelni, s bár szülei dúsgazdagok voltak, Brunó csak egyszer próbálkozott. Nem a pénz miatt választotta a fekete-fehér megoldást, de nem szeretete azt, hogy kékeszöldek lettek az árnyékok, az arcok olyan árnyalatot kaptak, mintha púderbe mártották volna őket. Az ég is olyan volt, mintha nagymosás után rosszul tisztálták volna ki a kékítő abroszokat.

A zerge fölötti felhőpamacsban arcot vélt fölfedezni, s addig takarta, fényelte az egyes oda nem illő részeket, amíg meg nem jelent teljesen érzékelhető formában a fej.

Tudta, hogy látta már ezt az arcot. Talán egy szentképen, reneszánsz festményen, s addig keresgélte, amíg rá nem talált.

Sandro Botticelli Könyves Madonnájának arca nézett rá a nagyításból.

Nem volt glóriája, de ugyanolyan volt a fejtartása, s a lesütött tekintet miatt nem lehetett látni a szemét, csak azt, hogy lefele néz, úgy, ahogy egy térdére fektetett könyvet olvashat az ember.

Abban az évben érettségizett, s beiratkozott a pesti egyetemre. Jogot tanult, de elhatározta, hogy átjár a Műegyetemre fizikát hallgatni. Csak két tárgy érdekelt: a csillagászat és az optika. Az egyik csupán azért, mert szeretete volna tudni, mit lát maga fölött azokon a nyári éjszakákon, amikor nagyapja birtokán egy-egy széna-kazalba vackolja be magát, s a nyár illata fölött úgy vibrálnak a Tejút apróbb és nagyobb fényei, hogy szinte érezni lehet az éjszaka hűvösében fől szálló, meleg okozta délibábot.

Az optikát a fotózás miatt választotta. Olyan lencserendszereket akart szerkeszteni, amelyekkel megközelítheti a háromdimenziós kép látszatát.

Nem volt semmilyen szenvedélye a fényképezésen kívül, s apja, akit drótos Bothnak hívtak a városban, mert sodrony és huzalgára volt, ahol csavarokat, biztonsági záratokat, de drótból font hálókat is

készítettek, hiába könyörgött neki, hogy legalább egyszer vegyen részt egy hajtódászon, mert nem akart ölni.

– Tisztelegesen is lehet vadászni – mondta az apja. – Én, ha kapitális vadat ejtek, levett kalappal állok melléje, s tisztelem jeléül tölgylomb koszorút teszek az állatra. Csak a hús vadászok viselkednek úgy, mint a kannibálok. Egy úrvadász ellenfélnek, nem áldozatnak tekinti azt, amit kilő.

– Lehet – mondta Brunó, aztán mosolyogva kérdezte: – akkor miért nem adsz puskát a nyúlak, däm vadnak, hogy egyenlő ellenfelek legyenek?

Bement a laboratóriumba, s egy mappával tért vissza.

– Nézd, apa. Ez az én vadászatom – és kezdte kirakni az asztalra a felvételeit.

Őszi hajnalon kapitális szarvasbika bögött, s a hidegben a lehelete különös formát öltött, látszott a szájából eredő felhőben az az erő, amelybe mindent belead, hogy messzebbre hallatszodjék a területvéde, a párviadalra hívás jele.

Csiga mászott egy málva ágán, s egy dongót olyan hatalmasra nagyított, hogy szinte meg lehetett volna számolni a csilóló szőröket a szeme körül, s a potrohán, s a nyúl, az egyik fotón, éppen bukfcencet vet az óriás káposzták között.

– Én így vadászok – mondta apjának, s mert kapcsolatuk a szereteten túl a másik becsülésében teljesedett ki, soha többé nem esett szó vadászatról, s karácsonyra, az apa, Jénából, a Zeiss-művekből rendelt fiának egy teljes sorozatot abból a lencserendszerből, amit akkor még csak gazdag kutatóintézetek engedhettek meg maguknak.

De mindez nagyon rég volt.

Most a jégvirágot nézte.

Öreg volt. Nagyon öreg. Jóval túl a nyolcvanon, közelebb a kilencvenhez, s a városban, s a környék vásárain csak úgy emlegették, a Fényképész.

Nevét talán nem is tudta senki, még akikkel tegeződött (öreg zsibárusok, pecsenyesütők, akik lassan kihaltak körülötte), még azok sem nevén szólították, s ha beszélgettek, akkor úgy kezdték a mondatot: „hallod, Fényképész...”

Már csak megszokásból járta a vásárokat. Nyakába akasztott bőrtokos fényképezőgépével olyan tartozéka volt minden sokadalomnak, mint a vattacukor árus, vagy azok a cigányok, akik „itt a piros, hol a piros” játékkal fosztották ki a gyanútlan parasztokat.

Magas, szikár öregember volt, s jól tudta, hogy lejárt az az idő, amikor még fényképeztették magukat az emberek. A gépet úgy hordta, akár csak a csokornyakkendőjét, amely nélkül meztelennek érezte volna magát.

Egy darabig, a háború után, egészen a nyolcvanas évekig, abból élt, hogy vendéglőkben, vásárokon, de esküvőkön, keresztelőkön, temetéseken fényképezett. Olyan helyeken, ahol még összegyűltek a távoli rokonok.

De elment ballagásokra, végzős osztályok tablójának készítését is elvállalta, s a lányarcok között mindig azt a látomást kereste, amelyet most a jégvirágos ablakon látott, s akit egyszer, még a háború kitörésekor meg is talált.

Már jóval több mint hatvan éve nem készített művészfotókat, pedig egy párizsi nagydíj után, világraszóló karriert jósolt neki a szakma, de a háború, s az azt követő új rendszer másra kényszerítette.

Amikor a zergét fotózta, azokban a napokban kezdte megszokni, hogy anyja beül a laborba segíteni neki, s egyszer valami olyasmit mondott, amin Brunónak el kellett gondolkodnia.

– Tudod fiam, néha az árnyék többet árul el egy dolog lényegéről, mint maga a valóságos képe.

És egy fotóra mutatott, amelyet Dalmáciában készített egy elhagyatott temetőben, s most, hogy anyja, a laborálás után felgyújtott villanyfényben a képet nézegette, Brunó megbabonázva fedezte fel, hogy a kép egyik részlete sokkal ígéretesebb, mint az, amiért az egészet lefotózta.

A késő délutáni fényben a templom tornyának árnyéka takarta be a kis temető sírjait, s a kereszt vetülete éppen egy kidőlt feszületre esett. A fekvő korpusz mellett úgy sötétlett az árnyékkereszt, mintha a Megváltót kétszeresen feszítették volna meg.

Kinagyította a képet, elhagyva magát a templomot, s akkor a harang nélküli torony ablaka miatt, amelyen átsütött a délutáni nap, tisztán és olvashatóan látszott egy sírkövön az addig észrevehetetlen felirat: R. I. P. a „requiescat in pace” – a „nyugodjék békében” rövidítése.

Hetekig dolgozott a képen, hogy hatványozottabb legyen a fény a feliraton, s a kereszt árnyéka a kidőlt feszületen.

Díjnyertes kép lett. Szimbólumot láttak benne az újságírók, s szinte nem volt olyan ország a háborút váró Európában, ahol ne jelent volna meg napi-, heti-, vagy művészeti lapokban a reprodukció.

Ez volt a béke utolsó éve, s a megtalálása.

Egy délután, a színház előtti platános park egyik padján meglátta a Könyves Madonnát.

Maga mellé rakott divatlapot nézegetett, s Brunó, aki nem mozdult ki soha gép nélkül, most éppen a szabójától jött, ahova nem akarta magával vinni a vadonatúj tükkorreflexes gépét, amelyről pedig napok óta csak az ágyban vált meg.

Nézte a lányt, aztán leült egy szemközti padra, s arra gondolt, hogy ha most egyenesen haza menne, futva talán visszaérne, de elhessegette a gondolatot, mert jobbat talált ki.

Megvárja, amíg elindul a madonnája, követi, esetleg megszólítja.

A lány befejezte a lapozgatást, aztán tényleg elindult, s Brunó követte. Át a főtérre, aztán a tisztviselőtelepi sétányon egészen egy cukrászdáig, ahol két másik lány mellé ült, s ő hiába telepedett a szomszéd asztalhoz, mert nem hallott semmit abból, amit beszéltek.

Suttogtak, s Brunónak az volt az érzése, hogy nem magyar nyelven folyik a társ-

>>>>> folytatás a 6. oldalon

>>>>> folytatás az 5. oldalról

salgás, mert néha egy-egy mondatfoszlány lejtésének idegenes volt a hangsúlya.

Várt, szégyellte, hogy hallgatózni akar, de nem tudta levenni szemét a lányról, aki egy pillanatra észre is vette, hogy figyelik, de akkor érkezett az autó, amelyik elvitte őket, s Brunó napokig csavargott a platánosban, hátha újra láthatja.

Húszéves volt, s csak annyi tapasztalata volt a nőkről, amennyit anyja szobalányától megtanult.

Szülei, mint minden évben, most is anyai nagypapja birtokán nyaraltak. Ő a személyzettel otthon maradt, s egy délután, amikor a szakácsnőnek, cselédlánynak kimenőjük volt, s ő éppen a strandolás maradványait áztatta magáról, belépett a fürdőszobába a szobalány, szó nélkül vetkőzött, s bemászott Brunó mellé.

Olyan hirtelen történt minden, hogy Brunó csak arra eszmélt, hogy megtörtént az, amire vágyakozott, de amit fejlett fantáziájával sem tudott pontosan ilyennek elképzelni eddig.

Rendszeresek lettek a futó szeretkezések, de ez nem jelentette azt, hogy ért a nőkhöz, s így, amikor végre meglátta a lányt, nem tudta, hogy kell megszólítani, hogy egyáltalán illik-e egy úrilányt olyan helyzetbe hozni, ami fölér az erőszakkal.

Aztán, mint aki végső zuhanásra készül, szédülve, de mégis magabiztosságot színlelve megállt a lány előtt.

– Kisasszony, lefényképezhetem?

A lány csodálkozva mérte végig, aztán kacér mosoly jelent meg az arcán, és nevetni kezdett.

– Aztán minek?

– Mert szeretek szép dolgokat fényképezni.

– És én egy szép dolog vagyok?

– Ön nagyon szép.

– Dolog, tárgy, lény vagy micsoda? – kérdezte, és úgy kacagott, olyan felszabadultan, hogy Brunó megérezte, hogy nem kicacagják, csak jókedve van, nevethetnékje támadt a lánynak, attól, hogy dolognak nevezi.

– Ön hasonlít Botticelli Madonnájára.

– És ezt Botticelli mondta magának?

Brunó is nevetni kezdett, s érezte, a lány tudja, hogy miről beszél, mert a festő nevét olyan olasz dallamossággal ejtette ki, hogy kétségtelenül ismernie kellett, s nem tőle hallotta először ezt a nevet.

– És miket szokott fényképezni?

– Tájakat, különös formájú tárgyakat, köveket, vadállatokat – mondta, s érezte, hogy ismét mellétrafált. – Bocsásson meg, azt akartam mondani, hogy csak olyan dolgokat fotózok, amelyek önmagukban hordozzák a szépséget.

A lány, hagyta, hogy melléje szegődjön. Nem volt elutasító, inkább mintha flörtölni akart volna. Sétáltak, éppen csak hogy mentek, s mindenféle csacsakaságról beszéltek. Hogy melyik strand jobb. A folyóparti, szabadvízi, vagy az új, amelyiknek ugrótornyából a fiúk és a fiatal férfiak produkáltak magukat. Meg arról is, hogy hol jobb a képviselőfánk, s hogy mostanában milyen lassú a posta.

– Lefényképezhet, ha megígéri, hogy kapok én is egy képet – mondta a lány, de

már a park szélén voltak, s Brunó meglátta a hatalmas limuzint, azt, amelyik a cukrászdából is elvitte.

Egyenruhás sofőr nyitotta a kocsiját, s a lány éppen csak búcsút intett, s még annyit mondott:

– Lefényképezhet egyszer, majd máskor. Ha lesz máskor.

Aztán mégis elkészült a kép.

Pontosan olyan volt az arc, mint amit a felhőben látott meg, s mint amilyen most ez, a jégvirágos ablakon settenkedve olvadó, egyre halványuló látomás, amelynek eredetijét már soha többé nem láthatja.

A film és a kép is elégett, s most öregesen bicegve, azért járja, nézi a sokadalmakat, mert abban reménykedik, hogy megpillanthatja még egyszer a lány reinkarnációját, vagy valami csoda folytán az igazi Könyves Madonnát, olyan fiatalon, mint amilyen közel hetven éve volt.

A Madonnát, akit, amint azt később megtudta, Sárának hívtak.

Evekig élt abból, hogy ilyen helyeken fényképezett, de aztán eljött az idő, amikor szinte mindenkinek volt már gépe, olyan, amit ő, idióta-biztosnak nevezett. Gépek, amelyeken nem kellett fényt mérni, íriszt, távolságot állítani, s most, bár nem járt még a kezében, de tudta, hogy a zsebtelefonokkal is lehet valami fényképfélt készíteni.

Az olvadó arcot nézte, s eszébe jutott az a jelenet, amelynek apja irodájában volt tanúja, mert éppen akkor nyitott be, amikor a gyáros, olyan fölényes hangon, amit Brunó soha sem hallott otthon, éppen azt mondta egy idősebb férfinak:

– Megmondtam Klein, én zsidóval nem üzletelek és punktum. A strómanját se küldje, mert a gyári őrséggel dobatom ki.

Sokáig hallotta ezt a hangot, s amikor egyszer, nagyon régen végiggondolta a dolgokat, eszébe jutott, hogy nagypapja inkább veszni hagyott egy kisebb vagyont, amikor felbontott egy földbérleti szerződést, mert megtudta, hogy akivel tárgyalt, az csak egy gazdász, s az igazi bérlő egy máramarosi zsidó.

Amikor többheti találkoztatás után Sárát meg akarta hívni egy teadélutánra, azt a választ kapta, hogy szombaton nem lehet, s csak napokkal később értette meg a mondatot. A hangsúllyal ejtett szombat értelmét.

– Na, hogy megy a kis zsidó kurvával a dolog? – kérdezte a strandon egy volt osztálytársa, s amikor meglátta Brunó arcán a bamba csodálkozást, hozzátette: – nehogy bemeséld, hogy azt hitted Rosenfeld Sáráról, hogy a verekei hágón bejött ősmagyarok leszármazottja. Bár szó, ami szó, éppenséggel ott is bejöhettek a zsidók Galíciából.

Brunó megdöbbsent, furcsa érzés kerítette hatalmába. Soha nem volt zsidó ismerőse. A család, még a szabót is, az élelmiszerboltokat is, s apja az alkalmazottait is úgy válogatta, hogy ne érintkezzenek „bipsikkel”, „biboldókkal”, ahogy nagypapja nevezte az izraelitákat.

A gimnázium, ahol érettségizett, nem vett fel zsidó tanulókat.

– De hát szőke és kékszemű – mondta bizonytalanul, mintegy védekezve.

– Hát aztán. Lehet szőke, barna, vörös, fekete. Egykutyá.

Hazament, és közölte, hogy hétfőn indulni akar.

Csak két hét múlva kezdődött az egyetem, s szülei csodálkoztak, hogy miért akar ilyen hamar felmenni Pestre, s azt sem értette az anyja, hogy miért zárkózik be a laborba, s mert nem tudták, hogy nem laborálni húzódik el, hanem sírni Sára miatt, azt hitték, a sötétkamrában töltött órák teszik gyulladásszerűen vörössé a szemét.

Brunó szerelmes volt.

Nem volt templomjáró. Csak nagy ünnepeken ment a szüleivel az istentiszteletre, de elutazása előtt beült a családi padba, imára kulcsolta kezét, az úrasztalát nézte, nem hallotta a prédikációt, nem énekelte a zsoltárokat együtt a többiekkel. Imádkozott, hogy Isten tegyen csodát, alakítsa zsidóból keresztyén vallásúvá Sárát.

Az asztalt takaró bársonyterítőre hulló, a színezett ólomüveg színes kockáit vetítő fényben is Sára arcát látta, s az orgona is Sára hangjára emlékeztette.

Szerelmes volt, de zsigereiben örökölt valamit, ami nem tudott megbékülni az érzelmeivel.

Pesten csak árnyékokat fotózott.

Éjszakai világításban a lépcsőház kovacsoltvas korlátjának árnyékát.

Emberek árnyékát a villamosmegállóban.

Vízre vetülő árnyékát a hídnak.

Havon, sárban, aszfalton és kockaköveken elnyúló árnyékokat

Nem érdekelték az öreg fák hihetetlen rajzokat mutató, földből kilátszó gyökerei, sem hámlo kergük, amelyért néhány hónapja még odavolt.

Az arcok sem érdekelték, csupán egyetlen egy, s a híres milánói műkereskedésből megrendelte Botticelli képének másolatát.

Sok elveszett, elrabolt tárgya közül ez maradt meg, s ha elfordítja fejét, hogy ne a jégvirágokat nézze, az ablaktól balra ott láthatja Sárát, amint kisdedit tart a karján, s közben olvas.

Mindene elveszett a háború végén.

Szülei vonatát, amelyen nyugatra menekültek, bombatalálat érte. Kirabolták és felgyújtották nagypapja kastélyát, s a városi lakásukba hadikórházat rendeztek be a szovjetek.

A gyárat, amely haditermelésre állt át, leszerelték a németek, s a földosztásnál kimérték a nincsteleneknek nagypapja teljes birtokát.

Valamiből meg kellett élni.

Fényképezés lett, mert valami csoda folytán, talán, mert akkor még arról volt szó, hogy ő is menekül az apja által szerzett vagyonban, még a front ideérkezése előtt, elvitte a vegyszereit, nyers filmjeit, fotópapírjait anyja szobalányához, aki férjes asszony volt, és már hadiözvegy, s a város szélén egy parányi kertes házban lakott

Ezzel kezdte el az életet akkor, amikor nem lehetett semmilyen fotócikket szerezni. Csak neki volt nyersanyaga az egész városban.

Igazolásokhoz, személyigazolványokhoz készített fényképeket, s mert értett az optikához, a fényképezés fortélyaihoz, spórolni

tudott. Átszerkesztette a gépét úgy, hogy egy kockára négy embert tudott lefényképezni, s így a keskenyfilmes Leicából, a harmincöt felvétel helyett százötvenet tudott eladni.

A szovjet városparancsnok, fiatal hadirokkant őrnagy, civilben leningrádi bölcsésztanár, valami miatt megkedvelte, s a városi nyomdában, ahol a kétnyelvű igazolványokat is készítették, kijelölt számára egy szobát, ott fényképezte az embereket, s ott is állították ki a hivatalos papírokat is.

A saját igazolványát megtartotta a mai napig, s az ötvenes években bekeretezve a szobája falára rakta, mintegy tanúságtételként, hogy még a szovjeteknek sem volt semmi bajuk vele. És nem is volt rossz az ötlet. Mert, bár civilben érte ugyan a front, de a városban mindenki tudta, hogy a Both familia üzemében csavar helyett golyót, gránátot gyártottak, s Brunó, hadiállományban, apja gyárában, de egyenruhában, zászlósi rangban szolgált, s nem is egyszer jelentek meg nála, az ötvenes évek elején a bőrkabátos fiúk, akik a szovjet őrnaggyal készült közös fénykép láttán, s elolvastva a menlevelet, többnyire dolgavégzetlenül távoztak.

VÁROSI SZOVJET KATONAI PARANCSNOKSÁG

Rendőri különítmény
Szám: 132/ 1944 december 20.

IGAZOLVÁNY

.....Both Brunó fotográfus.....

aki személyazonosságára nézve a szovjet közigazgatási hatóságok előtt igazolt személy, a felszabadított területeken jelen igazolvány birtokában szabadon mozoghat.

A rendőri különítmény vezetője
Ignatyij Fjodorovics Panov s.k.

Orosz és magyar szöveg volt az arcképes igazolványon, s a közös fényképre, amelyen az őrnagy átöleli Brunót, Panov aki leíratta magyarul, hogy „Barátomnak Brunónak”, a ciril betűs írás mellé, ugyanazzal a tollal odaírta magyarul is a szöveget.

Fényképész lett, vásárokon, lagzikon készítette a megélhetését biztosító képeket, és rettegett.

Apja volt a nyilas párt városi szervezőténak vezetője, és azokban az években kevesebbet is internáltak, börtönöztek be embereket, s ezért ahogy megalakultak a kisépári szövetkezetek, elsőként állt be, s vállalta a terepmunkát, pedig a vezetés azt akarta, hogy ő legyen a labor és a karbantartás főnöke.

Ki-kijárt a romos pályaudvarra, mintha valakire várna.

Megállt a raktár rámpájánál, ahonnan utoljára pillantotta meg Sárát.

Eppen muníciót rakódtak, egy katonai szerelvényre, s Brunó tiszti egyenruhában a munkaszolgálatosokat irányította.

Sára, egy nagy csoport elején ment a deportáltak számára kijelölt marhavagon felé.

Sárga csillagot varrtak a kosztümjére, s amikor véletlenül találkozott a tekintetük, elfordult és kiköpött.

Brunó meg szeretne volna menteni, de szólni sem mert apjának, aki fél, és negyed zsidókra vadásztatott, s aki azt is ne-

hezményezte, hogy a fia nem tagja a párt-nak.

– Vadásznak sem lettem volna jó. Nem vagyok harcos típus – mondta, s közvetlenül a szovjetek bevonulása előtt elégette egyenruháját, sötét szemüveggel és fehér bottal mozdult ki először a szobalányuk házából, s mert a korábbi időkben nem voltak sem barátai, sem pedig ellenségei, túlélte a bosszú első, második és sokadik hullámát is.

A háború után megpróbált érdeklődni, hogy mi történt Sárával, remélte, hogy sok más túlélővel együtt ő is kijutott Palesztinába, de mindenki egyöntetűen azt állította a visszatértek közül, hogy elpusztították Auschwitzban.

De azért kijárt az állomásra, még évek múltán, akkor is, amikor már nem a deportáltak, hanem a hadifoglyok tértek haza.

Anyaghiányos, szétrombolt világban ébredt tudatára, hogy mindennek vége. Nem volt legálisan a fényképezéshez nyersanyag, éppen csak annyit tudtak vegyszertől beszerezni, hogy megéljen a szövetkezet, s így rászokott arra, hogy csak megnézte az árnyékokat a keresőben, elképzelte, hogy milyen lenne fölnagyítva, de nem nyomta le a zárkioldót.

Fejben dolgozott, mint a bebörtönzött írók.

A jégvirágos ablakból lassan eltűnt a kép, s azt a másikat, amelyet a Könyves Madonnáról úgy másolt át fekete-fehér fényképre, hogy sem a glória, sem a kised nem látszott, mintha csak Sára lenne. Mint Sára, azon a képen, amelyet végül a platánosban elkészített, s amelyet elégetett, amikor megtudta, hogy a lány zsidó. És ezt a képet, a hamis Sárát, nem nézte meg az elkészítése óta.

Betette a Bibliába, s vasárnaponként, amikor beült a református templomban a családi padba, s az úrasztalának bársonyán föl akarta idézni azt, amit akkor látott, amikor elsiratta szerelmét, tudta, hogy vele van, de láthatatlan.

Újját a lapok közé csúsztatva, megsimogatta a képet.

Őreg volt, élte a kisnyugdíjasok életét, aztán a kárpótlásnál kapott valamennyi jegyet, s úgy döntött, hogy labort rendez be, újra művészfotókat fog készíteni, de szeme már elsokott a látvány keresésétől, olyan sokáig volt kuli, hogy már nem villanyozta fel semmi.

És később, amikor visszakapott erdélyi birtokokat, házakat, akkor úgy döntött, hogy alapítványba teszi az óriási, több millió dollárt érő vagyont, s bár nem értett a számítógépekhez, pénzt egy olyan iskola alapítására szánta, ahol az új technikával fotógrafikára tanítják a fiatalokat.

Nem volt családja, a szobalány is rég meghalt már, s az egyetlen kapocs, ami még ehhez a földhöz kötötte, az a vágy volt, hogy megtalálja Sára hasonmását.

Elképzelte, mennyire meglepődne az a fiatal lány, akinek azt mondaná, hogy arra hasonlítasz, akit szerettem, ezért rád hagyom a házamat, bankbetémet.

Sokszor, és sokféle változatban képzelte el ezt a jelenetet, s ment, egyre csak ment.

Nyakba akasztott gépével vásárokbá, pályaudvarokra járt, s olyan tartozéka

volt a piacoknak, mint a betonból öntött kirkódó asztalok.

Jóval túl a nyolcvanon, éppen csak bicegőssé vált a járása, de egyenesen tartotta magát, egészséges volt, talán azért, mert fiatal korától egészen nyugdíjazásáig szinte meg sem állt, járta, le akarta járni a büntudatot.

Néha azért kinyitotta a gép tokját, levette a lencsevédőt és megnézett egy-egy különös formájú árnyékot, aztán hüvelyk- és mutatóujjaiból négyszöget formálva megnézte szabad szemmel azt, amit a keresőben látott, s elégedetten nyugtázta, hogy sikeres lenne a kép.

Megszerette a nyári égbolton kóborló aprócska felhőket, amelyek árnyéka a búzaföldeken úgy jelent meg, mint valami miniatürizált alkonyat, de már nem a felhőkben kereste azt az arcot.

Néha elindult, látszólag céltalanul, de úgy ment, hogy árnyéka előtte járjon. Napszaktól függően, mindig a hátát érte a nap, s egy ilyen céltalan, árnyék-menetelemben, a temető bejáratánál találta magát.

Itt, a városban nem voltak halottjai, s talán jó két évtizede, egy munkatársa temetésén járt utoljára a sírkertben.

Most belépett, s ő, aki eddig nem gondolt a halálra, rájött, hogy nincsen, aki, és az sincs, ahova eltemessék.

A családi kriptát feldúlták, ékszereket kerestek talán, aztán a köveket elhordták házalapba a parasztok.

Bement a gondnokságra és vett magának egy sírhelyet, aztán a temető körüli sírkőfaragókat látogatta végig. Valami egyszerűt keresett, olyasmit, ami élete háromnegyedéhez illene. Szürke műkövet, megmunkálatlan szikladarabot, aminek csak éppen akkora felületét kell megcsiszolni, hogy föl lehessen írni rá azt a néhány betűt.

Gondolatban elrendezett maga körül mindent.

Könyveit a szomszéd kisfiúra hagyja, akinek számítógépet vett múlt karácsonyra.

Lakását arra az emeleten lakó fiatal párra, akik évek óta albérlik a házban.

Az alapítvány sorsát már elintézte, nem azért, mintha már akkor is a halálra gondolt volna, hanem egyszerűen azért, mert nem tudta volna működtetni.

Jegyzőkönyvek és adóbevallások, ösztöndíjpályázatok... Olyan távol állt tőle mindez, mint az a zerge, amely az égbe ugrott azon a képen, amelyen meglátta Sára arcát a felhőbe burkolva.

Az egyik sírkövesnél talált egy szép eredetű mészkövet, kifizette, aztán lediktálta a felirat szövegét:

**Itt nyugszik
Both Brunó,
született 1918-ban, elhunyt 2007-ben
és neje
Rosenfeld Sára
R. I. P.**

A jégvirágok már szinte teljesen elolvadtak, s Brunó, a Botticelli-kép felé akart fordulni, de feje lehanyatlott, s az arca olyan mélységes boldogságot sugárzott, mint aki megtalálta azt, amit évtizedek óta keresett.

A nagy KILOMETRIK

irányítja és szerkeszti Karácsonyi Zsolt

KERESZTURY DEZSŐ

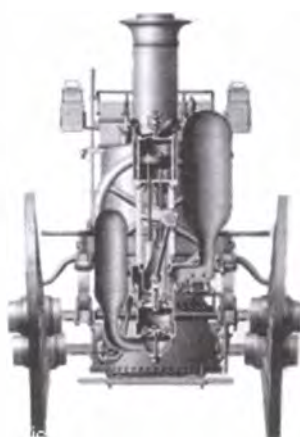
Határon

Ezek pannón szonettek: egy latin értelem bogozgatja bennük ész, hit rendtartó s követhető számvetésit, mit vérrel, titokkal borít a kin.

A végső kérdések! A kankalin, a fák, sziklák, hogy mit miért, nem kérdik: mint ő, tenyészni volna jobb, de én itt állok a kérdő lét limesein.

Verseim nem derűsek, s ezt a tárgy teszi, amelyről szólnak, tiszta aggyal figyelve a növe anarchiára,

honnán a barbár töri a határt; mert ha utat vág rajt egy pillanatban, új tébolyt gyújt fejünkre nomád láza.

SZÁLINGER BALÁZS

Ez itt pannón szonett

Ez itt pannón szonett, az elmebaj Legelső, szinte bájos stációja. Ma úgy tetszik, mint holmi férfipróba, De ezt nem írtam volna le tavaly.

Jövő ilyenkor már a kankalin Lesz örömöm egy omlékony világban; Korcs kort emlétek, s hogy a rég láttam Elpárlani ennek sugarain.

Fölkínálom magamat nagyöregként, Akit lecsapnak majd mint ronda repkényt A barbárok, kiket megjósolok;

Nem is történelem: egyéni dráma Csap át mind gyakrabban komédiába Egy limeszen. Nem olyan nagy dolog.

KISS NELLI

Az ex-pasimnak nője van

Az ex-pasimnak nője van, a Nagykörúton láttam őt: másodmagával elsuhan,

lám, nem hiába kért időt, mert rendületlenül halad: zakót viselt és félcipőt,

elejtett pompás dámvadat, arcán virít a vakremény, hogy éjszakára is marad,

s a Moszkva téri bérlemény lakója egyként felriad, és tudja kívülről szegény:

csak egyetlen hangot kiad, repülnek másnap, mint a szél. Tudatlan az, ki megriad:

ha ügyis ködbe vész a cél, hiába volna csapni zajt, hát ettől nem tartottam én

Más nyögje mostmár mind e bajt, s ha egyszer ő is megzuhan, mögötte újra áll a rajt:

az ex-pasimnak nője van.

Délután

Rég elhagyott, tönkrement hadúton zavaros tócsa ez a délután. A mozdulatról mára már lekéstem, s most kapkodok egy jobb mentség után.

Mert kell indok, hogy végtelen évek óta hiába mért vesztegtek itt, ki erre járt, már elhaladt rég, s kit várok, meg nem érkezik.

Kell egy mentség, nem hihetem én sem, hogy századokig bámulok bután, s úgy hull el majd minden nyári reggel, mint ez a fáradt téli délután.

Tangó

Nem csalsz, ütemre lépsz utánam, ha hátrahajt a félelem harcunk, feloldva lassú táncban nem passzió már, lételem.

Tartom a formát, nem csalok én sem, játékszabályok, ismerem. Bár nehéz úgy, ha nemhogy Isten, egy parkett-ördög sincs velem.

Hidd el, hogy nem lesz mindörökre így, a zene véges, rugóra jár: harctér a táncter, egy nyer, egy veszít, s ha elpattan, véget ér a bál.

Kiss Nelli: 1986-ban született Budapestben. Harmadéves joghallgató és magyar szakos hallgató a Pécsi Tudományegyetemen.

SIMONA POPESCU

A hallgatásról

Azt olvastam valahol, hogy mások beszéde (azok a diskurálások, a jól bejáratott csevelyek, melyek nélkül egyesek nem tudnák, kik is, s azt sem, mit akarnak), a felületes szógurgulázások, pusmotyogások, a mindennapi emberi *frufu* együttes erővel eltölthetnek „negatív” energiával, rád akaszzkodhatnak, megterhelhetnek, átcsábítanak számodra idegen röppályákra, miután kiszigerelték. Ó, lágy porcokkal ékeskedő, tehetetlen fül! Tárt kapu a megfertőződés számára...

Sehol egyetlen ember, aki kész lenne meghallgatni másvalakit, senki, aki valóban akarna mondani valamit. Soha nem értettem a *Zaj embezeit*. Rájuk nézek, és hallgatásommal védem magam velük szemben, így próbálom kötelezni őket arra, hogy vegyék le rólam hasztalan heveskedésük mancsait, vonják vissza hangzó seregeiket egy olyan területről, melyet nem lehet meghódítani, állítsák le azt a feléd szivárgó morajt, melytől ódzkods, ezért engeded el magad mellett.

Gyermekekoromban azt mondta nekem egy óvónő, hogy önfejlő gyerek vagyok. Nem voltam hajlandó mesélni, nem akartam beszélni, részt venni a közös játékokban. Általában nem akartam részt venni. Tulajdonképpen iszonyodtam az ünnepélyektől, farsangi bálaktól és egyéb ilyesmitől. *Önfejlő* – azaz önnön koponyádba begubózni, elbarikádozni magad oda, meglapulva a hallgatás ólomváza mögött. Valami fölöttes, mondjuk, mint ... egy sárga ernyő. Most már záporozhatnak rád szitkok, zsörtölődő kötekedések, miegyebek – oda se nekik.

„Olyan, mint a nagypapa”, morogja egy nagynéni, mert nincs kedvem elregélni neki, mit csinál az iskolában, miket olvasok, s egyéb ilyesmit. Nicolae nagyapámra hasonlítok, gondolom el, és megtiszteltetésnek érzem ezt, jön, hogy felemelkedjek ültömből, a tisztelet jeléül (magam és nagyapám iránt). Nicolae nagyapámnak szokása volt letepedni egy háromlábú kisszékre, kezei közé fogni a fejét, és csak nézni maga elé, egyetlen szó nélkül. Mintha egy lélegző szobor lenne. Amikor viszont megszólalt, és mondott nekem valamit, hangja, szava hosszú évekig visszhangzott agyamban. Az unokái közül csak én bírtam a hallgatását. Nem volt egykönnyű csendje szomszédjának lenni. Egyáltalán nem volt egyszerű ké-

pesnek lenni arra, hogy *hallgass* te is abban a helyzetben, addig, ameddig győzöd. Néztam őt. Szép öreg volt, korábban szép férfi. Mellékuporodtam: „Nagy tata, hozzád hasonlítok”, mondtam, csak magamnak. És valami, ami gögre és hiúságra hasonlított – de egyik sem ezek közül – eltöltötte egész lényemet.

Egy alkalommal figyelmesen szemügyre vettem egy beszélő száját. Mivel nem mondott semmi érdemlegeset, vagy mert tudtam, mit fog mondani éppen, az a száj nem volt egyéb számomra, mint egy fogakkal és nyelvvel ellátott húsdarab. Egy-egy cuppogás volt a legato az egyhangú mondatok közt. Nem tudom, miért szenvedett mindentől a testem (kutyául, ahogy mondják). Egyik kéz vigasztalóan simogatta a másikat.

Tizennégy éves vagyok, és elutasítom a „párbeszédet”. Húszéves vagyok, és elutasítom a „párbeszédet”. Emberek közt vagy, és egy gyermek-kori trükköt vetsz be: a *kék acélpajzsot*. Ez egy régebbi találmányom. Ahányszor személtládák, állattetemek vagy valami más olyasmi mellett kellett elhaladnom, ami „megfertőzhető” volna, gyorsan kiötlöttem, fejben egy pajzsfeleséget, egy kéklő távolságot köztem és különböző kellemetlen tárgyak (vagy személyek) közt. Egyféle aura volt ez, de fémes, tömör állagú, mégis elvont dolog. Olykor a vért kiszélesedett, beborította a testem, elszigetelő gömbbé változott. Még mostanában is megtörténik, bár inkább játékból, hogy magamra öltöm. Közém és az előttem lévő személy közé, aki untat, és duruzsolásával mintha felőrölné, rideg, kék távolságot feszítek ki. Nem hallok többé semmit. Nagyon távol vagyok.

Valaki beszél, nem tudom, miről. Bizonytalankodik, dadog, keresi a szavakat. Lélegzik, miközben beszél. *Önmagából* szól. Lassan közeledem hozzá. Agyam, a maga „termoszkoopikus” szemével, bemérte a „friss zsákmányt”, az illető szavainak eleven testét, az *igazi* mondandó illatát. Hallgatom. Szomatizálok¹. Mintha saját magam hallgatnám (vibrato, valahol az idegfonatokban).

Keresek – mint mindig – valakit, aki ellenszegülhet nekem a maga sajátos, személyes összefüggésrendszerével. A barátaim felingereltek azzal, hogy nem akartak meggyőzni semmiről, ami viszont meg is lepott, mert arra kötelezett, hogy *egész* legyen, mindig másképpen és mégis folyton változatlanul. Sandu a maga ragyo-

gó abuliájával² érkezett, és ebben az abuliában madártávlatból is felismerem saját magam. Őt nézve magamat szemléltem hosszasan, és ettől erőt és irányt kaptam. Jött Feli, a szokott vidámságával, fittyet hányva mindenre, ironikusan szövegelve tisztességes intelligenciája fedezékében. Nevetését lényem úgy fonta körül, mint egy bol-dog repkény. Hallgattam Alexucut, amint a felületek felszínességéről és mélységéről filozofálgat, csigavonalban röppenve egyik témáról a másikra, mint egy tarkabarka, csélcsep pillangó, filmekről beszélt, elérhetetlen könyvekről, „entellektüel” módjára szenvedett, a hangja lusta volt, a gondolatai pedig – csillogó gombolyag, melynek minden oldalát alaposan megvizsgálta. Amikor letettem a telefont, a világ felületnek tűnt számomra, tiszta, meghatározatlan kifejezésnek. És valami belőlem örvényként kelt táncra ebben az új világban, mintha egy jégpályán. És jött Dodolój a paradoxonaival és a megrökönydéseivel. Kacsapofijával és -hangjával. Képtelen kérdéseket tett fel nekem, melyek átállítottak, kiborítottak. Ugyanakkor feloldotta a bénultságomat, ismét emberivé tett. „Na én megyek”, mondta hirtelen. „Ma olyan körön vagy, amelyik nem érdekel engem. Gondold újra magad!”. És tényleg távozott is, miután odavetett nekem egy-egy szibillikus³ üzenetet. Én pedig még azt sem értettem, milyen „körre” gondolhatott korábban. Aztán jött Cseri a maga meredek mivoltában, és már tényleg semmit nem értettél. Utána viszont ismét elhelyezkedett minden, új, világos rendben. Megérkezett Dan is, sajátos elveivel, amelyek mértanilag rajzolták át a kaotikus zümmögést, a rendetlen torlódásokat. Jött Cristina, és ettől kezdve a szétszórtság lassan értelmet nyert, logikussá vált. Befutott Marius, és mulatságos volt. Jött Andrei, nagyokat vigyorogtunk, és porrá lett ettől minden odvasság. Megjelent Caius, és a „ködről” beszélt nekem. Jött Carmen is, és érkezéssel minden megszélidült. A velük való találkozások: újrakristályosodások hosszas cseppfolyósodásokat követően. Mélyen hálás vagyok nekik, külön-külön mindegyiküknek. És azért írok itt róluk, mert szavaik azt a ritka csendselymet jelentették, amely megkettőzte a (nem csak füllel történő) figyelmes hallgatás élvezetét. Hálás vagyok nekik azért is, mert jelenlétükben úgy érzem, nem vagyok arra kötelezve, hogy beszéljek. Nyugodtan maradhatok csendben. És akkor megszólalok.

Nem szeretem a társas mulatságokat. Ilyen alkalmakkor a beszéd va-

lóban bomlasztó hatású. Az unalomig ismert dolgokat hallgatsz. Nem leled a helyed. Valaki közeledik feléd. Még csak ez hiányzott! Most már muszáj lesz mondanod valamit. Néha kelle- mes is lehet azonban: úgy ringatózol a hangok ritmusán, mintha hullámok hátán, édes szeszt szűrészölgetve. A li- kőr áttetszővé teszi a világot, és kifin- omultabb dolgokat követel meg, vala- mily *al-kohl*-t⁴ vagy csupán csendet. Sétálgatsz, egyik csevegéstől a mási- kig haladsz, mintha tanú lennél. Dúl a pletykálgatás, és ez meggörnyeszt, feloszlat. Hozzátapadok a leghallgata- gabbhoz. Melléje állok. Szolidarizálok vele, és ebben a néma közösségvállá- lásban rengeteg szó van.

Átvillan az agyamon: az emberek- nek tulajdonképpen nincs is szüksé- gük arra, hogy kommunikáljanak. Ez magyarázza számomra azt, hogy ki- tartóan bámulnak a tévéképernyő- re, és azt is, ahogyan ragaszkodnak a *közömbös* szövegelésekhez. Egy ta- nár szavait hallgatom. Semlegesség. Mindenki jegyzetel, ostoba módra. Mondandója világos, ennél tovább mit is érdekelné őt? Tudja, hogy két órán át hallgatják, anélkül hogy félbesza- kítanák. Magamban, némán, folyton ellentmondok neki. Elégtétellel tölt el ez a kis játék. Kihúzok néhány „da- rabot” a mondandójából. A végtelen- ségig pörgetem aztán ezeket, mint a Rubik-kocka színes, kevert négyze- teckéit.

Ülök és hallgatom, ahogyan beszélnek az emberek. Hallásom olykor „szemlélődik”. A beszéd zene: dzsessz, impromptu, érzelmes dal, románc, hard rock, tiszavirágéletű sláger. Megjegyzem vagy nem az előttem álló lény dallamát. Sajnos, tökkeltűtött slágereket is magamba zárok olykor, ahogyan ez lenni szokott. Fülelek. Frenetikusán gyakorlom a hallgatást.

Huszonhét éves vagyok. Néhány kisasszonynak beszélek. Egy könyv- ről. Fizetést kapok ezért. Váratlanul eszembe jut, hogy... beszélek, és hirte- len elmegy a kedvem attól, hogy va- lamit is mondjak még. Mintha sztereó fejhallgatóban hallanám szavaimat. Zajt csapok, és elolvadok, mint egy gyertya. Még egy félóra hátravan. Nem tudom, mi járhat a kisasszonyok fejében (néhány évvel fiatalabbak ná- lamnál). Vérzik az agyam. Nem aka- rom folytatni a magánszámomat. Egyre inkább hiányzom abból, amit mondok. Állativá durvulok.

Tizennyolc évesen. Nem vagyok ké- pes beszélni, mert időhiányban szen-

vedek. Elutasítom azt, hogy ilyen kö- rülmények közt beszéljek. Az előttem álló személynek sietős. Visszautasítom a beszédet, mert egyszerűsíteniem kel- lene, ki kellene küszöbölnöm a szük- séges üresjáratokat, szüneteket is. Talán ez vitt arra időnként, hogy ír- jak. A csendnek megvan a rendelte- tése ilyen tekintetben, mint a légüres térnek a szálló madarak csontjában, mint az ürességnek a hangszerek fa- testében. És mind így... Hallgatok azok előtt, akik hozzávetőlegesen is- mernek. Szakadok bele, úgy. Aztán pótolom. A józan ítélőképesség számá- ra megengedhetetlen dolgokat mon- va állok bosszút. Vagy, ha az előttem állóban felismerem a saját fajtámat (időnként sajnálatosan tévedve ezzel kapcsolatban), olyasmiket mondok el neki, amiket csak régi barátnak vagy vadidegennek adnék át.

Tizennyolc éves vagy. És huszon- nyolc. Olyan emberek vesznek körül, akik elfeledték, hogy van *magánéle- tük*. Így hát egy napon azon kapom magam, hogy szemrehányást teszek valakinek, aki „magán kívül” beszél. Messziről felismerem azokat, akik önmaguk nélkül beszélnek. Képesek kerepelni bármiről, minden szakte- rületnek erősségei, tarsolyukból soha- sem hiányzik néhány „öltöny” fölösle- ges jótanácsokból, hogy ráhúzhassák valakire, agyuk hűtőszekrényében fo- lyamatosan magukkal hordoznak pár félkész alapételt (jobb lenne, ha ők maguk kebeleznék be ezeket!). Kékes, fémes színkép kellős közepén helyez- kedem el. Csak így, heccből beszélve nem teszek egyebet, mint mérgezem az engem alkotó különös lényeket, akik aztán változatos eszközökkel és módszerekkel állnak bosszút raj- tam (olyankor bakizok, összekeverek mindent, nem jutnak eszembe baná- lis dolgok vagy – rémes! – „sztereofo- nikussá válok”). És az előbbi lények egyike, aki méltóságteljesebb és fia- talabb nálamnál, akaratomon kívü- li dolgot művel: ellentmond. Amikor pedig nem mondok ellent, szántsán- dékkal gyerekesen viselkedem. A be- szélgetőtársaim előbb zavarba jönnek ettől, aztán ellazulnak, mosolyognak,

vagy elhúzzák a csíkot. Időközben há- ziasítottam azt a fenevadat, melynek hatására a kínoosság érzete töltött el régebb, de amelynek, a maga spon- tán indíttatásaiban, mindig igaza volt. Kétszer bánt el velem alaposan. Egyik alkalommal valami beképzelt alakok fecsegését hallgattam. Egy pillanatra mintha féleszű, páváskodó madarakat láttam volna magam előtt. Futásnak eredtem. Később aztán ma- gyarázkodnom kellett. Másodszor az utcán mendegéltem, egy nagyobb cso- porttal: fölösnek érzem magam ott, rájövök arra, hogy semmi közöm a többiekhez, hogy valami idegen fal- kába keveredtem. Kereket oldok, min- denki ámulatára. Valamelyikük utá- nam szalad, próbálva megérteni, mi is történt. Naná, mintha én tudnám. Most másképpen iramodom meg. Képzeltetbe szaltóval vetem bele ma- gam egy hallgatásöblbe. Elhúzom köztem és köztük a láthatatlan füg- gönyöcskét. Szelíden mosolygok, mint egy szemüveges Buddha.

Tizenhat éves vagyok. Olvasok. Jobban kedvelem a könyveket, mint az embereket. Előbbiek – a valódi- ak közülük – nem akarnak meggyőz- ni semmiről, nem erősködnek azért, hogy „igazuk” legyen. Hallgatod a könyvek hangját. Ha nem talál- nak a benső hangoddal, félreteszed őket. És senki nem haragszik meg rád.

Hatéves vagyok. Nők társaságá- ban. Mindenfélét mesélnek egy- másnak, kacagva. Egy kanapén he- verek. Álmos vagyok. Hangjuk hátán ringatózom. Mintha egy meleg, párás gubóban. Nincs ennél nagyobb boldog- ság. És azt kívánom, soha ne szűnjön meg. Álmomban messzire siklok, vé- gig egy színes, illatos folyosón. Tíz anya van körülöttem. Nőies örökdé- süknek nincs párja a világon.

Négyéves vagyok. Karjaim közt nagy, sárga léggömb. Ráfektetem ar- comat. Odabent csend. Falai maguk közé zárják azt a lebegő hallgatást, melyet most két kezemben tartok. A hallgatás kerek és sárga színű. Szabadjára engedem a nagyvilágba.

(Regényrészlet)

SZONDA SZABOLCS fordítása

¹Szomatizálás: bizonyos negatív érzelmek, élmények, lelki problémák, stresszhatások stb. testi tünetekké alakítása.

²Abulia: kóros akarathány.

³Szibillikus: jóslatszerűen rejtélyes és/ vagy misztikus.

⁴Al-kohl: arab eredetű szó, az antimonitp- ort jelöli, melyet az arab nők a szempilla és a szemöldök festésére használtak; ebből ala- kult ki az „alkohol” szó.

BOGDÁN LÁSZLÓ

A kintrekedtek

A gyűrű

– Ne aludj! – fordul szembe vele Anna –, hallgass végig. Érzékeli, hogy alig fog a nyelve, ő is sok bort ihatott, de lehet, mégse szédül annyira, mint ő. Hanyatt fekszik. Lehetséges, hogy Anna jobban bírja az italt is nála? Mindegy, holnaptól jön az új élet, holnaptól minden más lesz, nem jobb, nem rosszabb, mint ma, más... Hallja, hogy Laura és Ahmed a fürdőszobában nevetgélnek, csorog a víz, érzékeli, hogy Anna is hanyatt fekszik, feléje fordulva nézi őt, mintha soha többé nem akarná elfelejteni elkínzott arcát és elkezd.

Tizenhárom éves lehetett akkor, első tanuló, már a városi iskolában járt, édesapja vitte be minden reggel kocsival, délután pedig hűségeen érte jött. Az egyik városi gyógyszertárban dolgozott, 1985 tavaszán történhetett mindez, onnan gondolja, hogy valamikor május elején, mert világosan emlékszik, hogy nyíltak már udvarukon és a szomszédságban mindenütt a lila és fehér orgonák, s ő a fiúkat, a galerije tagjait orgonavirággal csiklandozta, és az nyert, aki legtovább bírta nevetés nélkül, de akkor délután (általában hatkor találkoztak titkos helyükön, szomszédjuk, Jenő bácsi szénapadlásán), hiába várták őt a fiúk, elképzelte őket, amint a hátukon fekszenek, meredő fütykössel, s nem tudni a makk lilább-e, amelyről szorgosan húzogatták az előbort, és eltorzul az arcuk, vagy az orgona, már türelmetlenek lehetnek, várják a jelt, hogy ő összecsapja kacsóit, tapsoljon, s elkezdődhessen végre a verseny. A verseny, amit, be kell vallania, egyre jobban unt már akkortájt, de nem tudta, hogyan is léphetne ki az ötös fogatból, ráadásul, szokásos meztelenkedéseik alkalmával, a kiguvadó szemű kamaszok egyre egyértelműbb ajánlatokat súgtak a fülébe, csak annyit engedjen, kérték, hogy odaérinthessék hozzá, ebbe senki nem halt még bele, ebből még nem lehet baj, s neki különben nem is lett volna különösebben ellenére a dolog, de mégsem engedett, ha hozzáérték, idegesen söpörte le tolazkodó kezüket, s sértődötten húzódott el, noha már a végén annyival is megelégedtek volna, hogy az ujjukat bedughassák legalább, hogy érezzék, milyen ott belül, de ő, noha megborrongatta az ötlet, kacagva utasította el őket, azzal védekezve, hogy csiklandós, s ez igaz is volt. Noha nem ez volt állandó elutasításainak az igazi oka, tudta, hogy ha ilyesmikbe menne bele, esetleg érzelmileg is kiszolgáltatottá válhatna, s nyilván szexuálisan is (hiszen legalább annyira kívánta őket, mint azok őt, és legalább annyit képzelgett éjszaka rólok, mint a fiúk róla), és így elveszíthetné hatalmát, csökkenne a tekintélye és a tekintélyével együtt a befolyása is... Egy lenne a többi lány közül. Hát egy idő óta

nem is mutatkozott előttük meztelenül, mindég rajta volt a bugyija és az ingecskéje, az is rettentően zavarta, hogy kimeredt szemmel nézik bimbózó mellecskéit, tudta, hamarosan eljön az az idő is, amikor már elmarad a napi találkozókról, sejtette, még mindig jobb, ha így történik, ha ő nem mutatkozik velük, mintha a srácok várakoztatnák, ritkábban, vagy egyáltalán nem jelennének meg a szénapadlásán. Ötös fogatuk erős érzelmi kötődése azon a tavaszon fölbomlani látszott, ezért is sajnálta, hogy akkor délután nem lehet jelen, ki szeretne volna ugyanis jelenteni, hogy ő, legalábbis a maga részéről döntött, kész, kilép, megunta, látni se bírja az örökösen sunyin vigyorgó, pattanásos képüket, keressenek más királynőt maguknak, olyat, aki lehetőleg „mindent” meg is ad nekik és meg is enged, ötöle semmit nem kaphatnak, tudják jól, ez eddig is így volt és ezután se fog változni... Erre a bejelentésre készült már hetek óta, de közbeszólt az élet, és egy olyan trauma érte akkor, ami arra készítette, hogy megmásítva elhatározását, még évekig, minden erejével maga köré vonzza a kamaszokat, meghosszabbítandó az ötös fogat tisztavirág életét... Egyik osztálytársnőjének ugyanis azon a nap tűnt el a gyűrűje... Marinak hívták talán vagy Elvirának? Sem a keresztnévére, sem a vezetéknévére nem emlékszik, ez annál érdekesebb, mert, ha erre a napra gondol, azonnal megképződik előtte a kislány dundi alakja, afféle elkényeztetett, túltáplált, egyetlen-gyermek volt, akit szülei és nagyszülei állandóan kényeztettek, minden jóval elhalmozták, akinek minden szabad volt, mint a falu bolondjának... Osztályfőnöknőjük, aki nem kimondottan kedvelte, legnagyobb meglepetésére őt gyanúsította a gyűrű eltulajdonításával! El kell ismernie, nem is teljesen alaptalanul, hiszen tetszett neki az a kék köves aranygyűrű, és ezt őszintén, minden mellébeszélés nélkül be is vallotta, azt azonban ezek után, a tanárnőjét megdöbbenve, nem volt hajlandó beismerni, hogy el is lopta volna, gondolta, a felnőtt asszony is tudja: tetszés és tolvajlás között mégiscsak határ vonható!... A tanárnőt elképesztette és dühítette is pimasz tagadása. Negyven év körüli, csúnya, elhízott, mindig komor, magányos vénlány volt, akit ő – ezt megismerkedésük pillanatában azonnal érezte! – idegesít, felbőszít, ingerli, pusztá jelenlétével is, akinek, az ideillő pikírt kifejezéssel nem az „esete”... Már gúnyos mosollyal előadott védekezése is mérgecsavart. Ő elmondta: igen, valóban tetszik neki a gyűrű, de ez nem jelenti azt, hogy el is lopta volna, ő nem tolvaj, a katolikus templom tornyán levő kereszt is tetszik neki és azt se lopja el, ő nem nyúl ahhoz, ami a másé, ez nála (mondott erőlködve egy bonyolult kifejezést) erkölcsi princípium. Ekkor robban ki a tanárnő, „pimasznak” nevezte, „há-

látlanak”, de amikor látta, hogy elborul az arca, s idegességében mindjárt sírni kezd, ravaszul hangot váltott, megígérte, nem csinál „ügyet” belőle, senki sem tudja meg, adja elő és ezzel kész, vége, el lesz felejtve az egész incidens! Így mondta, „incidens”, ő akkor pontosan nem is ismerte a szó jelentését, s hirtelen megijedt. Egy óra után történt, éppen tornaórájuk volt, s a síró, kivörösödött, a tehetetlen dühtől elgyengülő és sápítózó Elvira vagy Mari egyre órá mutogatott: ő vette el, Anna vette el, csak ő vehette el, sikította, mindig úgy bámulta, hogy esett ki a szeme, sőt, egyszer el akarta kérni, hogy próbálja fel az ujjára, de ő nem adta oda, mert ez az övé, imádott nagymamájától kapta... Az öltözőben történt mindez s ő, tehetetlen dühében, hogy az egész osztály előtt letolvajozzák, hirtelen pofozni kezdte a toporzékoló, elkényeztetett kislányt, a kiabálásra, sikoltozásokra megjelent a tornatanár, középkorú, amúgy kimért, szigorú férfiú és elválasztotta őket, s meghallgatva a továbbra is hisztérikusan zokogó és vádaskodó Marit vagy Elvirát, aki elkínzottan mutatta tészta színű, fehér arcán az ő pofonjainak vöröslő nyomát, feléje fordult. Tényleg te vetted el? – kérdezte. Nem – tagadott ő, s mivel a tornatanár kedvencei közé tartozott – kiválóan mozgott talajon, s bekerült az iskolai csapatba is! – a férfi talán ezért, talán mert látta döbben arcát, hitt neki. Mari vagy Elvira viszont azonnal elrohant az osztályfőnöknőjükhöz s idehívta. A vénkisasszony először kedveskedett, gügyögve beszélt hozzá, megtörténik az ilyesmi, hát hogyne történne, tetszik nekünk valami, elképzeljük, hogy hogyan állana a mi ujjunkon, annyira tetszik, hogy egy pillanatban már nem is tudunk ellenállni a vágnak és eltulajdonítjuk, ő ezt megérti, adja vissza, és megígéri, fátvált borítanak az egészre, el lesz felejtve a dolog, mire ő – különösen, mert a tanárnő azzal példálózott, hogy a legjobb ló is megbotlik – felháborodva azon, hogy lóhoz hasonlítják, dacosan, felemelt fejvel jelentette ki: adja vissza az, aki elvette, hogyan adhatná ő vissza, amikor nem vette el!... Gonosz vagy és megátalkodott – sziszegte felháborodva a vénkisasszony, s intett, hogy kövesse. A természetrajz szertárba mentek, gondolkozzál az egészen, s majd belátod, hogy az egyetlen, amit tehetsz, hogy beismered, tényleg te vetted el és megmondod, hova rejtetted, hogy visszaadhassuk Marikának vagy Elvirácskának – mondotta a nyitott ajtóból, s fenyegetően tette hozzá – amíg a gyűrűt elő nem adod, addig innét ki nem mész, ha estig nem szeded elő, viszlek a milíciára, és becsukta az ajtót maga után. Hallotta a kulcs csikorgását a zárban, s ez váratlanul idézte fel az Isteni színjátékot, már az előbb, amikor Szabó is hangsúlyozta, hogy milyen érzés, amikor az emberre kívülről rázárják az ajtót, s hallja a kulcs rémisztő csikorgását a zárban, el akarta mondani ezt. Igen, Ugolino is ezt érezhette, amikor két fiával és két unokájával zárták be őket ellenségei a pisai toronyba. Igaz, hogy a gróf nem csak a kulcs elforduló

csikorgását hallhatta, hanem azt is, hogyan szegezük rájuk az ajtót, s később meg is ette fiacskáit, mert „többre ment az éhség, mint a bánat”, de ez most egyáltalán nem vigasztalta meg őt, elkeseredetten nézett szét, de pillanatnyilag neki nem lett volna, akit megennie, igaz, akkor még nem is volt különösebben éhes, a szertárban félhomály uralkodott már délben, északi oldalon volt, az ablakon természetesen rácsok rémíthették, de akkor se ugorhatott volna ki, ha nem lettek volna rácsok, hiszen a helyiség az iskola második emeletén volt.

Csapdába került.

Elnézegette a szeszen üszkáló gyíkokat és kígyókat, a csontvázat, amelytől annyira rettegett az elején, ráadásul a pisilés is rájött, az egyik sarokban guggolt le, egyre Dante sorait akarta felidézni, ő olvasta fel a srácoknak heteken keresztül, de nem jutottak eszébe az idevágó sorok és a kulcs csikordulása a zárban valahogyan összevegyült a csobogó hanggal, amelynek ő volt az okozója. Egy horpadt vederbe pisilt, ideges lett, mert nem akart abbamaradni, csak egyre jött, jött, mintha megáradt volna ottan, belül. Mi lesz, ha megtelik a vödör? Remegni kezdett, óvatlanul lepisilve a cipőjét. Nem volt mivel megtörölgetnie, akkor még nem volt papírzsebkendő, zsebkendőjét, mintha sejtette volna, hogy még szüksége lesz rá, nem merte feláldozni, nézte a pisis cipőjét, a foltokat a veder mellett a padlón, s egyre Dante sorai jártak a fejében, mikor odáig ért, hogy Ugolino ecsetelni kezdi, elveszejtője, a gaz Ruggieri érsek fejét mindörökké harapdálva a pokolban, hogy „keskeny nyílás vet fényt a bús falakra / melynek éhségem ad nevet azóta”, a srácok püsszegték, hogy álljon meg, ismételve meg, majd kérték, tartsanak szünetet, azon vitakoztak, hogy az a torony, amelyben Ugolino raboskodott, a ferde torony-e, s ő kinevette őket, mert már megkérdezte az édesapjától, aki kissé meglepődött, hogy ő már olvasta Dantét, mit fogs olvasni később, kislányom? De sokat magyarázott is neki, elmondotta azt is, hogy a tornyot, Ugolino szörnyű végére célozva, ma is az „éhség tornyának” nevezik Pisában, és nem, nem azonos a híres ferde toronnyal, azonnal közölte velük a megfellebbezhetetlen igazságot, elhatározták, hogy egyszer, majd, ha felnőnek, közösen látogatnak Pisába, ő azután egyedül jutott el oda tavaly és megnézte a tornyokat, megnézett mindent, de akkor, sárgás vizeletét bámulva a vödörben, el sem tudta volna képzelni, hogy egy nyári napon, sugárzó fényben érkezik meg majd Pisába, és tényleg felmagasodik előtte az „éhség tornya”, nem, ez azért ott, akkor teljesen valószínűtlennek tűnt, ráadásul, talán, mert egyre a gróf szerencsétlen végére gondolt, meg is éhezett, s miközben igyekezett elterelni figyelmét a palacsintákról (mert aznap az édesanyja palacsintát sütött s ő egyre maga elé képzelte, szinte érezte az elomló barackdzsem ízét is a szájában, s puhán omlott el a palacsinta is, s remegett rajta, mint a kocsonya, a dzsem, de nem akart erről képzelegni) fölmerült benne: vajon gondolt-e, miközben közeledett szörnyű

vége, Ugolino gróf egyáltalán ételekre? Azután azt kérdezte meg önmagától (s a csontvázról, mert hozzá beszélt, talán, hogy ne féljen tőle annyira), hogy ha vizet sem adtak gaz őrei, szadista hóhérai (apja használta ezt a szót, a kort is jellemezte vele, s amikor ő megrettenve kérdezte meg, hogy ez mit jelent, elkomolyodva magyarázta, hogy olyan embert, akiben nincsen szájalom, aki kedvét leli mások, a gyengébbek kínzásában), akkor vizelt-e egyáltalán, s ha igen, hova? Mert nem valószínű, hogy volt neki legalább egy vedre a toronyszobában, akkor csakis a földre pisálhatott, s nagy, terjengő foltokat látott maga előtt, amelyek mind kisebbek és kisebbek lettek, hiszen a gróf nem jutott folyadékhoz, és édesapja szerint halálát nem is az élelem, hanem inkább a víz hiánya okozhatta, élelem nélkül aránylag

sokáig kibírja az ember, víz nélkül nem, és a szerencsétlen gróf fia és unokái tetemét, s az egyre kisebb nedves foltokat bámulva a padlón, nem éhen, hanem szomjan halhatott, s amikor mindezt először gondolta végig és mesélte el a fiúknak, a srácok csodálattal néztek rá, remegett a szájuk széle, mindannyian sírással küszködtek, hiszen, ahogyan Dante gyönyörűen megfogalmazta (ezt a részletet, a harmincharmadik éneket több napon át, újra meg újra fölolvastatták vele): „kő vagy, ha nem sír benned is a lélek...”

A foltok lassan felszáradtak, eltűntek a vödör mellől, cipőjét sem érezte már

olyan nedvesnek, körözni kezdett a teremben, az árnyak megnöttek a terjengő homályban, a kitömött baglyok szárnya meg-megrebbent, zöldessárga szemükben felizzott ama gyűlölet, amelyik a pokol fenekén is arra kényszeríti Ugolinót, hogy percnyi szünet nélkül, örökké rájja elveszejtője, a gaz érsek fejét. Ő addig még sohasem félt, nem is tudta, mi a félelem, akkor azonban elképzelte, mi lesz, ha véglegesen besötétedik, s ott marad a baglyokkal, a szeszen vonagló gyíkokkal és kígyókkal és a némán pöffeszkedő, s minden valószínűség szerint valamire készülő csontvázal, pillanatokig azt hitte, megőrül a tehetetlenségtől, ráadásul képzelődni kezdett, az volt az érzése, hogy áll valaki a háta mögött, már-már lehetét is érezte a tarkóján, de amikor gyorsan megfordult, nem látott senkit, de nem nyugodhatott meg, mert úgy látta, a csontváz is meg-megmozdul, óvatosan, hogy ő lehetőleg ne vegye észre, és centiméterről centiméterre jön egyre közelebb hozzá, már-már érezte a hideg csontkéz érintését is forró karján és megborzosgott. Odament hozzá, minden bátorságát összeszedve, közel hajolva hozzá nézte vak szemeit. Nem volt benne semmi rémséges, valamennyire meg is nyugodott, elfordult, legyintett, elképzelte a férfit, akinek a csontvázán nemzedékek tanulhatták az anatómiát, horgászbottal a kezében a folyón vagy gépkocsi volánja mögött, ha ugyan akkor, amikor élt, volt már gépkocsi, de ha még nem volt, akkor egy lovas kocsit bakjára képzelte, amint erős kezével megragadja a gyeplőt, a másik kezében megcsördül az ostor, s vágta a falat végig a falon, s közben fütyül, azt fütyüli, hogy Bob úrfi, hej, legény a talpán... De lehet, bizonytalanodott el, hogy akkor, amikor ez a csontváz még ép és erős, egészséges férfi volt, még meg sem íródott ez az operett, akkor hát, mit énekelhetett a szeretője ablaka alatt, az Akácos utat, a Csak egy kislány van a világban, a Gimbelem-gombolomat? Nem tudta eldönteni, ezért nem is énekelte tovább a képzeletében meglevenedő csontvázat, az ablak alá húzott egy törött széket, s ott gubbasztott, a rácsokon át figyelve a kék eget, itt már félhomály uralgott, künn még sugárzó fényben libegtek a bányafelhők, lassan úsztak és elvitték magukkal a tekintetét. Elszomorodott és újra a fiúkra gondolt, akik türelmetlenül várják, s nem értik, mi történhetett vele? Egyenként képzelte maga elé őket, s eldöntötte, hogy egyelőre, a nyár végéig még nem szakít velük, érezte, e szörnyű delután után lesz igazán rászorulva kis közösségükre, hirtelen döbbsen rá, hogy mégiscsak kislány, sebezhető, védtelen, ráadásul, nagy dobbenetere egy vércsíkot fedezett fel a combján, meghökkent, szégyenkezve nézett szét, mintha a hallgatag csontvázon és a fölroppenni kész baglyokon, az üvegekben, a szeszen izgó-mozgó kígyókon és gyíkokon kívül, bárki is tanúja lehetett volna szégyenének. Kissé riadtan vette tudomásul, hogy pontosan itt és most jött meg a vérzése, amikor vatta

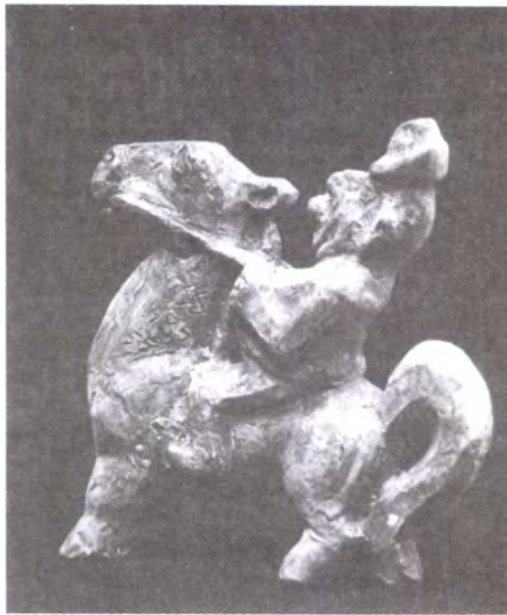
>>>>> folytatás a 14. oldalon

>>>>> folytatás a 13. oldalról

sincsen nála és az édesanyja sincsen itt, hogy megmagyarázza, mit tegyen. Sírni szeretett volna a tehetetlenségtől, ráadásul a hasa is megfájdult, olyasfajta görcs kezdte el kínozni lassan, végletesen a hatalmába kerítve, amit olyankor érezhetett, amikor a fiúkkal együtt két pofára zabálták az éretlen sárga szilvát... Fetrengett a fájdalomtól, s nem tudta, mit tegyen. Sejtette, hiába kiáltozna, sikoltozna, csak a torka fájdulna meg, hiába dörömbölné, csak a keze, hiszen délután, az iskolának ezen a részén nem jár senki, csak régi maturandusok árnyai ödöngek a folyosókon és a halott pedellusok szellemei...

Órája sem volt, így fogalma se lehetett arról, mennyi lehet az idő. Úgy érezte, már órák óta itt ül a szertárban, felugrott, odarohant az ajtóhoz, próbálta kinyitni, noha eleve tudta, hogy kísérlete nem járhat sikerrel, hiszen világosan emlékezett rá – rettegve és az indulattól félig őrülni –, hogy hogyan, milyen kellemtelen s rémséges képzeteket keltve csikorgott a kulcs a zárban, amikor kegyetlen osztályfőnöknője rázárta az ajtót. Poe nem régen megismert, és a fiúknak fel is olvasott novellája rémlett fel előtte: A kút és az inga. Igen, szavai nyomán ott, a homályos szénapadláson elevenedett meg az elítélt, az inkvizíció által szörnyű halálra kárhoztatott fogoly története, miközben a deszkafal résein fénysugarak jutottak be a helyiségbe, és ott vándoroltak a fiúk között, mintha meg akarták volna jelölni őket, s amikor odáig ért a felolvasásban, hogy a szerencsétlen rab hol azt tapasztalja, hogy titokzatos börtöncellája falai kezdenek összezsugorodni, hol azt, hogy fölötte – akkor már az asztalhoz kötözve fekszik! – egyenletesen leng egy inga, tulajdonképpen beretva éles, vakító késpenge és minden lengéssel közelebb és közelebb kerül hozzá, lassan, feltartóztatlanul közeledik védtelen testéhez... Hallotta a fiúk sóhajtásait, szünetet tartott, megkérdezte tőlük, mégis melyik a jobb halál: (ha egyáltalán lehet erről beszélni, s mert kell, lehet is természetesen!) – ha a rémséges kútba ugrik, vagy ha a késpenge vágja szét. Mivel nem tudjuk, mi van a kútban, mondotta nekik, kajánul figyelve rettenettől kitáguló szemüket, legörbülő szájukat, remegő kezüket, egyszerűbb a késpengét választani, az ingó halált, amely egyenletesen leng ki mellkasa fölött, s lassan, de feltartóztatlanul közeledik a testéhez, élénken képzelte el, hogy mi lesz, amikor hozzá is ér, s kíméletlenül kezdi kettészelni megkínzott testét, hiszen a mechanika tökéletes, meg nem állíthatja semmi. Akkor délután azon töprengtek a szénában, egymás mellett, összebújva, hogy érezzék egymás testmelegét (mert féltek, annyira elevenen képzeltek maguk elé mindazt, amiről a történet szólt), hogy mi is lehetett a kútban, amelytől annyira megrémült, elborzadt, megundorodott az elítélt? Hüllők vagy patkányok, vélte az egyik fiú. Pókok, mondotta a másik. Akkoriban olvashatták Alekszej Tolsztoj tudományos-fantasztikus történetét, az Aelitát, s nem tudták elfelejteni azt a jelenetet, mikor a

hős a Mars barlangjaiban, a sötétben menekül és váratlanul egy gödör előtt találja magát, s a gödörben pókok ezrei nyüzsögnek, pókbolyok mozgolódnak, már-már érzi, hogy megérintik, csápjaikkal veszik birtokukba a testét, de mégis elszánja magát, tébolyodottan hátrál néhány lépést, futni kezd és ugrik, s miközben a levegőben van és még nem biztos, hogy sikerül átugornia a gödört, már-már érzi az undorító csápok érintését is a testén. Ellenkezőleg, mondotta egy másik fiú, lehet, hogy késpengék állottak ki a földből abban a kútban, hallottatok a kaszabörtönökről, nem? S attól undorodott meg, hogy a rozsdás pengéken csontvázak fehérlettek, mindörökre fennakadó testek, amelyekről a patkányok lerágták már a húst! Ki tudja, mitől undorodhatott meg – legyintett ő, de annyi bizonyos, inkább volt hajlandó az inga húsába metsző pengéjét is elviselni, noha tudta, micsoda kínhalál vár rá, hiszen sokáig tudatánál lesz még, amíg elvérzik, vagy amíg az inga, előrehátra lengve el nem vágja a szívét... Ide-oda rohangált, s azzal bátorította magát, de hiszen az elítélt is megmenekül a végén a kúttól és az ingától, s amikor sza-

Benczédi Sándor szobrai a 13. és 14. oldalon

dista hóhérai tűzhalálra ítélve, elevenen akarják megsütni, felhevítve börtöne különös falait, megszabadul, mert megérkezik az inkvizíció ellenségei, főlzabadítva Toledót... Már szinte teljesen sötét volt, de nem is bánta, maga elé képzelte a fiúk rettegő arcát, igen, ők kétségtelenül rettegtek, még elképzelni is félték mindazt, amit felolvasott nekik dallamosan, kissé éneklő hangon, de ő, gondolta derűsen, nem félt, az sem érdekelt igazán, mi van a kútban, az inga sem érdekelt, a srácok rángatózó arcát figyelte, s valami elégtételt érzett. Ez az érzés tért vissza lassan a sötétben, a csontváz felé fordult, na mi van, te híres? – kérdezte, de némaságra kárhoztatott társa nem válaszolt, maga elé képzelte vak szemgödreinek az őt elebb még delejező, fenyegető, iszonyatos ürességét, s elnevette magát, el sem tudta képzelni, hogy néhány perce, egy órája még félt ettől a csontváztól, rettegve pillantott feléje, s az volt a benyomása, hogy amikor nem figyel oda, centiről cen-

tire rövidítve a közöttük lévő távolságot, feltartóztatlanul közeledik hozzá, akár csak az asztalhoz kötözött fogoly mellkasához, a levegőt sziszegve szelő penge. Kacagott, annyira komikusnak találta az egészet, elképzelte a csontvázat férfiként, egy hosszú hálóinges, Jenő bácsi feleségére hasonlító nővel az ágyban, látta kezét, amint a hálóing alá nyúlva érinti meg a nőt, látta a kezét, amint poharat fog, hogy szájához emelje, s szinte eszelősen nevetett, aztán arra gondolt, mi lesz, ha nem jönnek érte, ha nem szabadul ki innen és itt kell töltenie az éjszakát. Sajnálta, hogy az előbb, amíg még látott is valamit a félhomályban, nem nézett szét tüzetesebben, aztán hirtelen rémlett fel előtte, hogy a veder mögött, a sarokban valami zsákok hevertek, ezekben talán beburkolózhatna, hogy ne fázzon, odapogazott a sötétben, meg is találta a zsákokat, mocskosak voltak, porosak, de legalább nem büzlöttek, elképzelni sem tudta, miért vannak ott, mit szállíthattak bennük, de nem is érdekelte, megint Ugolino jutott eszébe, amint félőrülni kereng toronyszobájában, és csobogó hegyipatakokat képzel maga elé, lelke lassan földerül, már látja az Arnót is csillogni a nap derűs, megnyugtató, búcsúzkodó esti fényében, hallja, amint bort vagy vizet töltenek egy kupába... De hiába nyúl utána, csak a levegőt markolja a keze és egyre szomjasabb és szomjasabb lesz. Az izgalomtól és a felidézett rémképektől dideregni kezdett, kiszáradt a szája, nyelni is alig tudott, olyan szomjas lett ő is hirtelen, hogy beleszédült, ráadásul, mintha csak a rátörő, már-már elviselhetetlen szomjúsággal lett volna összefüggésben, a hasát markoló fájdalom is erősödött, újra lekuporodott a székre, érezte, újabb vércsíkrok csorognak végig a combján. Egyre erősebben vérzett. Kis tépelődés után zsebkendőjét dugta a bugyijába, de hamarosan azon is átütött a vér. Remegett a tehetetlenségtől... Ült az ablak alatt, már kint is teljesen sötét volt (nem értette, hol késlekedik az ő mindig pontos édesapja?!), csak az égen úszkáló és tekintetét elraboló fehér fellegek világítottak biztatón, valami mániákus, érthetetlen, eszelős derűvel, aztán megpillantotta az esticsillagot, s addig nézte, míg el nem kezdett káprázni a szeme, vonzotta a csillag tiszta fénye, valamennyire meg is nyugtatta, akkor gondolt először homályosan arra, hogy mi lesz, mi lehet a halál után, talán tényleg csak egy fénysugár lesz, miközben csontváza valahol a földben porlad el, ha csak egy ehhez hasonló szertárba nem kerül, szemléltető eszköznek. Nevetett, máris fénysugárként, egyetlen izzó és ellobbanó csóvaként libegett az égen, s eszébe jutott Eminescu szép verse: indult a csillag, szárnya nőtt valamilyen indulatban, de hiába kínlódott, nem tudta felidézni, azután arra gondolt, hogy az a démon, az a csillag ellenkező utat tett meg, mint amilyent valószínűleg ő fog megtenni, halhatatlanságát áldozta fel egy halandó lány szerelméért, míg ő, ha meghal, nem kell semmilyen áldozatot hoznia, hiszen nem szeret senkit, halhatatlan fénysugárrá változva, ide-oda libeghet majd az űrben...

(folytatjuk)

GÁL ANDREA

Milyen a szöveg, ha székely akar lenni?

Haklik Norbert regénye, a *Big Székely Sós* tavaly jelent meg Budapesten. A szerző is budapesti, legalábbis ott élt egy darabig. Hogy miért fontos ez? Mert a szerző a *Big Székely Sós*-ban egy székely falu életéről írt szatírárt, méghozzá olyan nyelvezetben, amely a Tamási Áron-féle hagyományhoz kíván kapcsolódni. Ez azonban nemigen sikerült neki, sem a székely falu, sem a szatíra, sem a nyelvezet, sem a hagyományhoz való kapcsolódás. Megjelenésekor provokatívnak és bestsellergyánusnak mondták, főként a kiadó, az Ulpius-Ház munkája nyomán, aztán ebből sem lett semmi, bár nem volt teljesen híjával az olvasóközönségnek. Még egy, a közepesnél alig gyengébb könyv süllyedt el a közönyben. Tudni róla azonban éppen témája és a benne végrehajtott nyelvi kísérlet miatt érdemes, hiszen a szándékban vagy ötletben rengeteg humor rejtőzködik, s mint ilyen, minőségi és vadul szórakoztató szöveg(ek) előzménye lehet.

A történet egyedi, tudtommal nem hasonlít Haklik egyetlen eddig megjelent szövegére sem: egy Borbély Barna nevű, Hollandiából Székelyszolyvára hazaérkező, valaha szépművészi informatikusról szól, aki jelenleg leginkább illegális pénzszerezéssel szeret foglalkozni. Előbb marihuánát termeszt, majd a faluban titokban lefilmezett reality show-t ad el az interneten. Egy kevésbé sikerült fordulat során a szölyvák még Amerikát is meghódítják, megalapítva az Első Amerikai Székely Megszállási Övezetet, majd a helyi unitárius lelkész segítségével mindannyian jó útra térnek, és felvirágozik a faluturizmus. Hajrá, székelek – mondhatnók, ha a könyv jó lenne.

A téma szintjén adott tehát a székely falu jelenkori élete, ami nagyon izgalmas jelenség, a maga archaikus-hagyományos elemekből, a 21. századból beszűrődő jelenségekből és még ki tudja, miből összeálló kavalkádjával – nem bocsátkozom állományológiai fejtegetésbe. Elég az, hogy egymástól nagyon messze eső szokás- és mentalitásdarabkákból áll össze, ez mindenkinek alapélménye, aki a vidéken jár. A vidék itt egyébként, hogy ne úgy általánosságban Székelyföldről beszéljünk: a Brassó, Hargita és Maros megyék találkozási zónája, bár a szerző nem nagyon következtet a megjelenésben. Haklik igen jól érzékelt tapintott rá a témára, csak hogy kidolgozását elnagyolta, felületes maradt, mert a kocsmán, a Carpați cigaretán, a pálinkaiváson, a románokkal és főleg a román anyanyelvű rendőrökkel való ambivalens viszonyon kívül másból is áll a székely falu. De talán nem is annyira a hitelesség hiánya a fontos itt, hanem hogy megmaradt a közhelyes elképzeléseknél, semmi vagy nagyon kevés újat, ritkát, zamatosat, kíváncsiságot felkeltő tud behozni a regény világába. Két kivételt tudok felidézni: Barna családjának történetét a mágneses lóval, aki (ami?) egy villámcsapás nyomán megőszült és vonzani kezdte a fémtárgyakat, ugyanakkor mítoszi magasztalokba emelve Borbélyékat. A másik figyelmet ébren tartó jelenség a regény világában egy mellékszereplő, Nádor Pál tanár úr, akinek kezében örökös műanyag zacskó lóg, és Csokonai-idézeteket alkalmaz a mindennapi párbeszédbe.

A történet egyébként kalandos, de sajnos nem annyira, hogy az olvasó feledni tudná azt a zavaró mellékszöveget, ami éppen a szöveg fő attribútumából, a székelyezésből és székelykedésből fakad.

A szöveg egy része tájszólásban íródott, legalábbis annak nyilvánvaló eredeti szándékai szerint. A székelyszölyvai szereplők tájnyelven szólnak, és bizonyos helyzetekben a narrátor is, bár nem tisztázott, hogy pontosan mikor lép be a székely diskurzushoz az egyébként teljesen klasszikus típusú, az eseményeken kívül és felül álló E/3-as elbeszélő. Továbbá az sem tudható, hogy miért teszi ő magáévá a székely tájszólást, hiszen elbeszélői tudata legfeljebb a főszereplői Barnával kontaminálódhat, ő meg nem ebben a diskurzushoz létezik, mert mialatt megjárta Magyarországot és Hollandiát, egy másik nyelvváltozatot tett magáévá, melyet sima köznyelvnek nevezhetünk, és amely mintegy civilizatorikus magasságokból szól a székelyszölyvaiak felé. Hasonlóképpen hat a Barna és haverjai között zajló e-mailváltás szlenges szövege is, valamint a gonosz és perverz kábítószer-csempész hollandok megnyilatkozásai.

A tájszólás, illetve a környezetrajz tévedéseivel foglalkozik Simó Márton is a 2006-os decemberi Székelyföldben megjelent *Ez az, aminek látszik* című kritikájában és Gagyi Ágnes *Piaci székelykedés, magas igényekkel* című kritikája. Simó írása akkurátusan, helyenként a szavak szintjén tárja fel a szöveg hibáit – az „ejsze” túl gyakori, banális használatát, a bihari nyelvváltozat beszivárgását a székely tájszólásba, a Wass Albert szövegeire hajazó románképet, a számítógépes terminológia indokolatlan magyarázatát, az anakronisztikus kellektárat stb. (Ezek közül nagyon tetszett az, hogy a székely falvakban már nem Carpați, hanem Kossuthot és Pannóniát szívnak, ami ugyanolyan olcsó és bűdös, csak nagyobb lehet tőle köpni, valamint hogy a kocsmát nem kocsomának hívják úgy általában, hanem a tulajdonos nevét használják, s ott nem isznak pálinkát, mert azt otthon készítik, tartják és fogyasztják. Igaz is.) Gagyi Ágnes a székely falu mentalitásának torzítását kéri számon a szövegen, azt, hogy a Haklik könyve szerint az iváson kívül egyéb nem nagyon létezik, míg nyilvánvaló, hogy meg is kell élni valamiből, valamint fenn kell tartani egy, ha más célt nem is, de legalább az adminisztrációt szolgáló szokásrendet, ami ismét nem a kocsmaszal körülüléséből áll. Mindkét kritika megfigyeléseivel messzemenően egyet lehet érteni. Én még egy szempontot hozzátennék, és pedig a szöveghagyományokkal való bánásmódot.

A szöveg nemcsak a tájszólás kifejezéseit használja előszeretettel, hanem a kijelentéseknek azt a csavaros, néha körülmenyeskedő, néha a hallgatót megtérfaló szerkezetét is, amelyet Tamási Áron írsaiból ismerünk (leginkább). Simó Márton a pretextusok között Tamási Áron mellett Tamási Gáspárt, Nyíró Józsefet és Szabó Gyulát is megemlíti. Az ilyen típusú nyelvezet lényege a körülírás, csak a Jégtörő Mátyásból idézek egy részecskét, úgy is írhatnám, hogy a miheztartás végett: „(...) elsőnek egy legényt pillantottam meg. Ott feküdt mozdulatlanul a karospadon, amely

a fal mellett és az ablak alatt állott. A maga szép és természetes eszével úgy helyezkedett el, hogy kinyitott bal tenyerét tette legalól, abba belé ökolbe szorítva a jobbját, s arra pedig ráfektette szépen a fejét. Olyan volt így, az ökle felett a feje, mintha egy darabocskát kalácson egy nagy darab kenyér nyugodott volna.” A Tamási-féle szövegekben a körülírásnak, késleltetésnek, meg nem-nevezésnek funkciója van, legtöbbször a poént, másutt, mint a fenti példában a metaforizációt működteti.

De lássuk a Haklik szövegét. Abban sem elég, ha valaki azt mondja: Ursus. Ehelyett inkább „a medve nevét viselő kolozsvári sör” körülírás dukál, mint ahogy a miccs helyét is a „roston sült húsrudacsok” veszik át. Csakhogy ennek így nincs különösebb funkcionális, hacsak az intertextuális tudásnak a fitogtatása nem. Ismerem ám Tamást is, éppen olyan csavarintóan tudom magam kifejezni. Talán ebből a két példából is látszik, hogy Haklik kicsit túlzásba vitte a székelykedést, illetve szövegében sikerült eléggé asszimilálni és játékba hozni annak a helynek a nyelvhasználatát, melyről, saját bevallása szerint, szatírárt írt. A www.barkaonline.hu oldalon olvasható interjúban a szatíra műfajmegjelölést Haklik mintegy mentőövként használja, amennyiben azt a regény recepciójában megmutatózó vádat próbálja érvényteleníteni, hogy a székelyek nem ilyenek, a székely nyelvezet nem ilyen, a székelyekről ilyen könyvet írni nem lehet: „Akadtak olyanok is – érdekes módon többnyire éppen baloldaltól –, akik számára a jelek szerint még mindig szentségtörés, ha valaki nem a szociografikus regény eszközeivel nyúl a székelység témájához. (Persze egy szatirikus regényt ledorongolni akkor a legkönnyebb, ha a realista-szociografikus próza ismérveit kérjük számon rajta.) Mellesleg az a legszebb az egészben, ahogyan a *Big Székely Sós* sorra kiprovokált olyan támadásokat, amelyek éppen a regény által kipellengérezett sztereotip modelleket visszhangozták. Eszerint mégis realista regényt írtam volna? Be kell valljam, a kötet megjelenését követő néhány hónapot nagyon szórakoztatónak találtam!” Pontosabban lehet, de nem érdemes, mert a szöveg a dilettantizmus veszélyét hordozza magában.

Itt vissza kell kapcsolnom a kritika kezdetéhez: a szerző budapesti. Ez itt nem geográfiai kategorizációt jelent, hanem egyfajta attitűdöt, pontosabban tájékozatlanságot, és jól tudom azt is, hogy disznóság ilyen exkluzivista mondatot leírni, ilyen pejoratív hangnemen. Nem azt mondom, hogy budapesti szerző ne nyúljon székely témához és nyelvezetbe. Hanem hogy ha teszi, tegye nagyobb figyelemmel és főleg tudással. Így, ha a közhelyek szintjén marad, a nyelvezetet és tárgyi környezetet gyengén kezeli, a szöveghagyományt be akarja vonni a játékba, de éppen csak a deixis jut el, nem írhat minőségi szöveget. Még akkor sem, ha szatírárt ír. A szatírához talán még inkább uralni kell az anyagot. Így Haklik csak arról tudott beszélni, mi látható a székelyekről Budapesten, ahhoz pedig nem elég erős a könyv, hogy ennek a látásmódnak a szatíráját írja meg. Ennyi marad, nem több: egy (több) jó ötlet, amely megfelelő kimunkálásra vár.

Haklik Norbert: *Big Székely Sós*, Ulpius-Ház könyvkiadó, Budapest, 2006.

SZŐCS ISTVÁN

A múlt idők setét virága II.

Tanuljunk meg együtt élni magunkkal, avagy hódoltsági modus vivendi

Mottó

*Fi-lo-zó-fu-sok va-gyunk
Sok köny-ve-ke-t ol-va-sunk!*

(Bajor Andor: Május elseji felvonulás)

Feltűnő, hogy Balázs Imre József, Gyulai Levente, Vári Csaba mennyire kerülnek – a sztálinizmus korának irodalmáról és irodalomesztétikájáról beszélve – annak a kornak a témához vágó, jellegzetes műszavait: például szocialista realizmus, sematizmus, pártos irodalom, osztályharcos nézőpont, dialektikus materializmus (egyáltalán a materializmus és az idealizmus *harca*), fetisizmus, hasonlók. És nem vizsgálják az akkori tézisek közül az idevágó legjellegzetesebbiket: *Nem a tudat határozza meg a létet, hanem a lét a tudatot*, holott éppen úgy, mint az emberi egyenlőség jelszavával, ezzel is már a legelején önellentmondásba kerül a marxista ideológia; amit majd úgy old fel, hogy az eszme behatolva a tömegekbe, anyagi erővé válik... *A lét dadog* – írja a költő, *csak a törvény a tiszta beszéd*...

A törvény helyét azonban már az elején a *fetis* foglalja el, a *bálvány*.

A mai kritikusoknál a fenti őrszavak helyett ilyenek szerepelnek, mint *referencia*, *kód*, *trend*, *retorika*, *munkás-szubkultúra* stb. Az állásfoglalás irányát jelző Anti Dühring és Empirikritizmus idézetek helyett éppen divatos filozófusok vagy „antropológusok”, s ha ez alkalommal Habermas és Wittinger nem is, de legalább Derrida mellett még Deleuze–Guattari és Clark, Hall, Jefferson, Pittaway neve lobog, s ami nem is volna megjegyzésre érdemes, ha nem ugyanúgy alkalmaznák megállapításaikat, mint régebben a marxista szerzőket: nem az elemzés kiindulópontjaként, hanem védőmázként bevonva vele a szöveget...

Visszatérve a *setét virágok* elébb leírt ágyasaira e két tanulmány (*Hatalmi beszéd*... és *Antropológiai szempontok a Gh.-Dej korszak magyar nyelvű szépprózája kutatásánál*) megkerülhetetlenül Nagy István (hosszú és rövid) prózájának és egyáltalán személyének, *mi- és kivoltának* értékeléséhez kellett volna hogy vezessen, a többi Izsványokéi mellett, szerzőnk mégis nagy ívben átugrik fölötte.

Nagy István „munkásíró” volt már a polgári világban is, sőt illegalista munkásmozgalmi aktivista, aki elvtársaihoz hasonlóan, súlyos meghurcolásokat és bebörtönzéseket szenvedett el. A „horthyzmus” idején azonban szépen megírt, hatásos munkái jelentek meg, főleg Püski Sándornál Budapesten; (*A szomszédság nevében*, *Külváros*, *Réz Mihályék kostonlója* és megrázó elbeszélései: *Az öreg Máté és a „STOP”*, *Az ezüstkanál*, *Prémeshunda*, *a Csapda* stb.) Ezeknek az írásoknak a színvonalát azonban főleg íróiság és stílusépség dolgában a hatalomba való bevonulása, tehát 1944 után, soha többet meg sem tudta közelíteni!

Amint említettem, ez a hanyatlás első „szocialista realista” regényénél (*A legmagasabb hőfokon*) és új elbeszéléseiben. (pl. *A rezgéc-sillapító*) annyira szembetűnő volt, hogy „mindenki” – főleg előszóban – próbálta megtegyetni, hogy: „a minden energiáját felőr-lő közéleti tevékenység”, hogy: „a társadalmi pozíció megváltozásából eredő viszonyulások” (?) stb. Évekkel később azonban Nagy István: *Válogatott novellák* kiadását készítettem elő az irodalmi kiadónak, s akkor ideadta meg nem jelent vagy kötetben nem, csak zughelyeken megjelent írásainak a régi kézira-tait is: éppen olyan lomposak, stílustalanok, akadozóak, ócska zsurnalizmusokkal telítet-tek voltak, mint az új, „felszabadult”, gyenge írásainak az eredeti kéziratai! Kezdtém „erre fel” hitelt adni azoknak a szerkesztőségekben kőválygó híreszteléseknek, hogy annak idején

Nagy István kéziratait valaki „alkotó módon” gondozta, átstilizálta, formába rázta; egyesek célozhattak rá, hogy éppen Benedek Marcell, mint ahogy állítólag ő volt Kovács György *Kristófék kincse* című regényének is a bizalmas lektora.

Restelltem Püski Sándoréktól megkérdezni, nehogy megsértsem őket; mert elképzelhető, hogy hozzájuk már „átstilizálva”, megszerkesztve küldte be a kéziratokat; esetleg egy akkor ilyen háttérbe szorított író (pl. Karácsony Benő), ki tudja ki segítségével; s aki ezt esetleg titkos pártfeladatul is kapta?)

Ennek a titkos szerzőtársnak a legendájában bizva jártam meg aztán vele végleg. Az Ifjúsági Könyvkiadó, a *Réz Mihályék kostonlójának* átdolgozása után 1952-ben szerződést kötött vele egy új regényre, amely megrázolná a Nő példaképül állítható eszményi típusát, „a szocialista építés viszonyai” között.

Meglepő gyorsan be is küldött egy vaskos kéziratot, két román parasztlányból lett gyári munkásnő főszereplővel, Aranyosgyéres növekedésbe lendült ipartelepének felszínesen felvázolt színterén. Már az első oldal után éreztem, hogy hevenyészettebb, laposabb szöveg még itt, az Ifjúságinál sem került soha a kezembe. (Ez nagy szó volt: az első mondat, amit e kiadó szerkesztőjeként olvastam, így szólt: A tanár kövérkés, mosolygó arca megjelent a küszöbön; a második kézirat elején ez állott: Mert szép volt Rozika, olyan szép, mint a halálos bűn; a harmadik meg így kezdődött: Az üzem csarnokát az elefántóriásokként harsogó munkagépek látványa töltötte be.) Ráadásul Nagy Istvánnak kifejlődében volt stílusa „intellektualizálódása”; ilyesmi helyett, hogy *Vigyázz, bé ne verd a fejed a gerendába!* így fogalmazott: *Vigyázz a fejedre a gerendával kapcsolatban!*

Volt azonban már tapasztalatom hasonlóan kiizzadt kéziratokkal (pl. Zimán József: *Inasok*), nekiültem, és egy ívet (húsz gépelt oldalt) simára vasaltam, s elküldtük neki. Táviratilag válaszolt: „Kikérem magamnak a társszerzőséget!” Erre közvetlen főnőkömmel, Szász Bélával, úgy döntöttünk, hogy mindössze egy könnyed előkorrektúrával nyomdába küldjük. Pár hét múlva kajánul lapozgattuk a cenzúra (sajtóigazgatóság) válaszát: több mint 150 észrevételt tettek. (A legérdekesebb: miután A. községben szerepel egy rosszindulatú, reakciós ortodox pópa, egy közeli B. községben szerepeltetni kell egy rokonszenvesebb pópát, aki a béke-mozgalom híve.)

A könyvkiadó igazgatója, egy Mihai Maxim nevű fiatalember, aki a kiadó valamennyi többi román szerkesztőjével, könyvelőjével és takarítójával szemben mindig a legkeményebben képviselte az „együttlakó nemzetiségek” érdekeit és szempontjait, lefordította románra a regényt; mire a könyv magyarul kijött a nyomdából, befutott a román fordítása is. Maxim maga vitte haza, éjszakai átolvasásra.

Másnap reggel kipirosodva ordított ránk az irodájában: „Mibe húztátok bele a Kiadót? Hát ez egyszerűen puerilis! Tudjátok, ki ez a Nagy István? A ti infantilis kisebbségi nagy-zolásotoknak a kreatúrája!”

Sajnos, nem csak íróként volt *kreatúra*. Mint „munkáshős”, munkásértelmiségi, majd mint kommunista közéleti személyiség is kreatúra volt.

Szó sincs róla, hogy a munkás arisztokráciához tartozott volna, többnyire sóher asztalossegéd volt, akire, hajdani kollegái szerint, legfennebb fényezést lehetett bízni. Még bár autodidakta sem volt: általános műveltségének színvonala nem érte el egy jobb fodrásznőét. Szállóigévé lett egy zenekritikára tett megjegyzése: „Ilyeneket írnak, hogy oboa, aztán értse meg az ember.” Egyetemi előadásának a kéziratában Balzac nevét mindig cskval írta; Bajor szerint – aki egy időben tanársegéde volt – Ruy Blas-t Blájvájsznak ejtette. Saját fülemmel hallottam, amikor egy írószövetségi felszólalása után Asztalos István mondta neki: Te Pista, az nem Viktor Hugó, hanem Ügö! – Na, én jól lehugoztam magam, felelte Nagy István, s ez volt a szellemesség legnagyobb találat, ami valaha kitélt tőle.

Politikai nézetei is meglepőek voltak. A forradalom győzelme után ilyen kijelentéseket tett: – Na, most már ne mind jöjjenek nekem azzal, hogy „a mai munkások!” A munkásosztályból, aki tudott valamit, előre lépett, aki nincs ma az üzemi bizottságokban, a néptanácsnál, és feljebb, azok a régi sunyi mamalukok; és közéjük keveredtek mindenféle volt csendőrök, burzsujesemeték, kulákok, úgyhogy nekem ne magyarázzák, hogy ma a munkásosztály így-úgy!... És micsoda elszólásai voltak: amikor hazajött Indiából – valami békeküldöttség tagjaként püspökök és agg tudósok társaságában – elszörnyedve számolt be az ottani nyomorról és piszokról: Rossz rá gondolni, kérem, hogy milyen borzasztó volna, ha az ottani elvtársaknak most kellene átvenni a hatalmat! Hát kérem, előbb vájja ki őket a burzsoázia a koszból, aztán jöjünk mi!

Körülbelül ilyen színvonalú volt a magyarságra vonatkozó „retorikája” is. Egy legenda járta, hogy Illyés Gyulának egy találkozáson, szokásos aggodalmaira válaszolva, azt mondta volna: A szocializmus romániai építése akkor is megéri, ha ez százezer erdélyi magyar életébe fog kerülni! Illyés azt mondta, adja ezt írásba. Miután Nagy István megtette, Illyés eltépte a papírt e szavakkal: Magyar írótl nem fogadok el ilyen nyilatkozatot!...

Nem tudom, igaz-e vagy sem ez az eset. De 1956 kora őszen viszont saját szememmel olvastam egy cikke korrektúralevonatában ezt a kitétele: A trianoni határ azért igazságtalan, mert azontúl is élnek – románok!... E mondatot aztán a cenzúra törölte, Herédi Gusztáv figyelmeztetésére.

Mint sáncaljai lumpenproletár, idülten gyűlölte a kolozsvári kertészföldeszeket, a módos, de keményen dolgozó és keményen piacoló hóstátiakat: egyszer a Városi Pártbizottság gyűlésén ki is tört ellenük: Azok egy horthysta banda! El kell őket deportálni mind a Duna deltájába! (Erre Gáll Ernő felváltott: Szentisten! Akkor mit fogunk enni?) Egy időben az *Utunk* igazgatójaként felülszerkesztette még a versrovatot is. Leadtam egy Méliusz-verset, valami sivatagi pásztorleányka balladáját, amely az atomkísérletek nyomasztó következményeiről szólt. Kérem, ezt miért adjuk le? – kérdezte. – Ez félelmet kelt a dolgozóknak! Ellenkezőleg, feleltem, ennek gyűlöletet kell keltenie az imperialisták ellen! – Hát akkor miért nincs az beleírva? – morgott; vette a pennáját és odaírta a vers végére: *Leplezzétek le / leplezzétek le / az imperialistákat / az imperialistákat.* (Utána hetekig izgatottan vártam: mit fog szólni Méliusz a verse megfejtéséhez? Ám semmit sem szólt, sőt, így vette fel következő kötetébe.)

Mindezen lehet kedélyesen röhöcselni. Ám gondoljuk meg: mindezeket tudva, sőt mindezekre alapozva, ezt az embert így kinevezték a Bolyai Tudományegyetem rektorává! És mindennek a tetejébe, kinevezték a Román Tudományos Akadémia tagjává, mint magyar szellemi nagyságot! Emlékszem egy néhai román író, Ion Agârbicianu emlékére rendezett ünnepélyre: az író magas rangú egyházi személyiség is volt életében, s a közönség összetétele tükrözte most ezt.

Híres orvosprofesszorokra emlékszem, feleségeikre és idősebb román színésznőkre és

operaénekesnőkre, akik, amennyire tellett, párizsian igyekeztek magukat kisminkelni, fekete szakállas, villámló tekintetű pópákra és fölényesen magasba fűrt állú román szerkesztőkollegákra. Folytak, csordogáltak a szokásos frázisok, pártunk és kormányunk áldozathozatalairól a kultúra oltárain, s egyszer csak bejelentik, hogy most magának a Román Tudományos Akadémiának a képviselőjében, Nagy Izsváni tart ünnepi beszédet. Híres volt arról, hogy nemcsak a román kiejtése nevetséges, de románnyelv-ismerete is legfennebb csak az egykori börtönök tolvajnyelvének és a jelenlegi pártzargon elcsépelet fordulatának rikító, de szegényes készletéből állott, bőségesen élt a nyelvtan képzőivel és ragjaival, de jelentésükkel teljes összefüggéstelenségben, és látszott az arcán, a méltott író egyetlen sorát sem olvasta, és hogy a közönséget utálja, de szeretne imponálni neki. Iszonyatos volt: erőlködve fintorgó arcában tátogó fekete szája az ide-oda foltos szalamandraként ficánkoló mondatok farkát igyekezett el-elkapni, de sikertelenül.

Néztem az arcokat, nem felháborodás ült rajtuk, hanem elképedés: hogy *ilyen* nincs, hogy *ilyen azért mégsem* lehetséges, hogy az Akadémia nevében! Érezhettem volna elég-

Löwith Egon szobrai a 16. és 17. oldalon

télt: tessék, ha ugyanis mindig csak a hun-mongol vadbarbárt, a Kossuth-kutyát, az irigy bolsevista agitátort, a kiöltözött pápuákat lát-tatok bennünk, akkor most megkaptátok, élvezhetitek. De még saját magamnak befelle sem mertem cinikus képet vágni. Csak sült képmről a bőr, mert tudtam, hogy ez az akció nemcsak a régimódi román értelmiség magas habzású szembeköpése, de ugyanakkor kaján odatálalása kisebbségünk *image*-ának: imé, ilyen akadémiusra telik csak közölünk, imé, hiába ölünk annyi pénzt a nemzeti kisebbség kultúrájának támogatásába, ez az ő legmagasabb intellektuális formájuk!

Azért foglalkoztam ennyire hosszasan a *Nagy István-jelenséggel*, vagyis a román kommunisták magyarjainak „hagyományos-

veretes, mélymunkás szárnyával” (szemben az úgynevezett szalonbolsevistákkal vagy kispolgári lecsatlakozottakkal), mert Balázs Imre Józsefék a sztálinizmust éppen a „kisebbségi nyelvhasználatokkal” kezdik tárgyalni: „A probléma körüljárásához érdemes segítségül hívni Gilles Deleuze és Félix Guattari „Kisebbségi irodalom”-konceptióját. Ez a koncepció ugyan egy sajátos esetből indul ki, Franz Kafka példájából; abból a helyzetből, amikor a kisebbség a többség nyelvén ír..., de bizonyos megszorításokkal a gondolatmenet hasznosíthatónak tűnik az erdélyi magyarok nyelvhasználatára kapcsán is, hiszen az erdélyi magyarok is „többségi” nyelven írnak. Csakhogy a „többség” nem egyértelműen megragadható: korszakonként újragondolt és újragondolandó, miképpen értsük e többség-metaphorát: az ország román nyelvű többségére gondoljunk-e, vagy a magyar kulturális „centrum” többségi nyelvére, valamiféle nyelvek feletti hatalmi beszédre, netán éppen az „erdélyi magyar nyelv” hatalmi változatára.”

A kiindulópont így hangzik: „A kisebbségi irodalomnak tehát három jellemzője van: a nyelv *determinizálódása*, az individuálisnak a közvetlen politikaira történő rákapcsolódása, valamint a megnyilatkozás kollektív elrendeződése”.

„Az individualitás politikumra való csatlakozását kontrasztívan ragadja meg Deleuze és Guattari: a „nagy irodalmakban a személyes ügyek más személyes ügyekhez kapcsolódnak, a társadalmi környezet csak „háttér” jelent számukra. A kisebbségi irodalomban ezzel szemben a személyes ügyek azonnal a politikumhoz... kapcsolódnak. A harmadik jegy, hogy a kisebbségi irodalomban milyen kollektív értéket ölt magára. Nem egyéni megnyilatkozásoként, hanem kollektív megnyilatkozásoként olvasódnak a megjegyzések, lévén, hogy a politikai mező eleve minden kijelentést megfertőz benne...”

Közbe kell szúrnom egy fél évszázad távlatából: valaha a *provinciálisizmust* jellemezték hajszálra imígyen, ahogy most itt ez a *kisebbségizmussal* történik. Vajon mennyire fedi a két „metafora” egymást?

Figyelemre méltó, hogy Balázs Imre és munkatársai a diktatúrakorszak jellemzésénél éppen a kisebbségi mivoltból indulnak ki, azon belül is a *primitívizmus* és a *parodizálás* érdeklő őket a legmélyebbről; hogy a diktatúra és a kisebbségi létforma összefüggéseiben belül felismerik a *felöltötkomplexus* jelenségét, vagyis – a kisebbségi létforma egyenlő a kiskorúvá minősítéssel, erkölcsileg és szellemileg egyaránt. Ezért foglalkoznak annyit nemcsak a gyerekirodalommal, hanem azzal is, hogy a paródia oly sokszor, madárnyelven írt ellenzéki röpirat; de nem ismerik fel, hogy a *kisebbségi nyelvhasználat* alaptörvénye éppen a *hallgatás*: „senki se jártassa a száját”, és nem ismerik fel a sztálinizmus jelensége mögött, hogy a Julien Benda által 1928-ban megfogalmazott tétel – *a világ egy transzcendens igazság hiányában szenved* – materialista nyelvre fordítva annyi, hogy *a világ apahányban szenved*, vagyis apakomplexusa van, és hogy a diktatúrák pártjainak korszakos sikere: a társadalom *atomizálódására* való visszahatás kihasználásának a következménye!

(Remélhetőleg befejezése következik)

JANCSÓ MIKLÓS

Színházi keresztelő

Az 1980-as években szinte minden esztendő végén a kolozsvári Állami Magyar Színház szilveszteri műsort állított össze – a nézők legnagyobb öröme.

Már december közepén elkezdődött a jegyigénylés – titokban persze, mert a pénztár hivatalosan még meghívókat sem állíthatott ki. Nagy várakozás és készülődés előzte meg a bemutatót, sőt, a későbbi, nézőelvárásoktól függően műsoron tartott kabaréelőadásokat.

Ha visszagondolok színházi éveimre, azt hiszem, a kabaré (vagy szilveszteri műsor) volt a legtisztességesebb – és a nézettséget legjobban követhető produkcióknak – egyike. Vagy ő volt ilyen vonatkozásban az „egyke”. Ez a műfaj volt, amit addig tartott műsoron a színház, amíg volt nézője. Semmiféle „más szempontok” nem befolyásolták az előadásszámot.

A kabarécsinálás furcsa módon, rendszerektől függetlenül, valahol mindig mentesült komoly művészi követelményektől (sajnos nem egyszer néhány nap alatt csapta össze a színház az előadást – ami, többnyire meg is látszott a minőségen). Ha a művészi igényesség nem is jellemezte mindig ezeket az előadásokat, az ideológiai elvárások, mint minden bemutatásra szánt produkció esetén, itt is kötelezőek voltak – természetesen Ceaușescu diktatúrájában. A szilveszteri műsoron például egy idő után kötelező módon román szerzőket is játszani kellett. Igen ám, de román kabarészerzők (rövid jelenetek, politikai, emberi gyarlóságokat kifigurázó párosjelenetek szerzői) egyszerűen nem léteztek: a kabaré mint műfaj – nem volt, ma sincs, nem román specialitás.

Egy alkalommal, december vége felé, újra szilveszteri „vidám műsorra” készültünk. (A cenzúra még működik, 1989 előtt vagyunk).

Az én feladatomban a konferálás volt, saját szerepemmel voltam elfoglalva, de időnként, mintegy kikapcsolódásként érdeklődéssel néztem a készülő jelene-
teket. Meglepetten tapasztaltam, hogy a rendezőnek sikerült nem is egy, de három Mușatescu-jelenetet találnia. Nagy dolog volt ez, hiszen eddig is keresgél-
tünk klasszikus vagy nem klasszikus román szerzőktől műfajunkba illő je-
leneteket, de nem találtunk. Sőt már a magyar kabarészerzők jelentősebb ka-
barétréfáit is bemutattuk, az anyag-
összeállítás mindig komoly gondot je-
lentett a vidám műsorok rendezőinek. A szövegválogatások a maguk tarka-

ságában rendkívül érdekes kordoku-
mentumokká váltak – azaz váltak vol-
na. (Az 1990-es vége felé a kolozsvári
Állami Magyar Színház könyvtárában
már egy kabarészövegkönyvet, sűgópél-
dányt sem találtam – a diktatúra ide-
jéből. A színházvezetés „kiselejteztette”
ezt az anyagot).

És most, íme, derült színházi égből
– egyszerre három Mușatescu-jelenet.
És ami még meglepőbb volt: három jól
játszható, valódi „kabaréjelenet”.

A színész kollégák jó kedvvel próbál-
tak – úgy tűnt, lesz siker, no meg sem-
milyen vonatkozásban nem lesz gond
azon a bizonyos „vizionálás”-on. Hála a
román szerzőnek, Mușatescunak.

A mai ifjúság – a fiatal színészek
sem – már azt sem tudják, mi is volt az
a bizonyos „vizionálás”. A fogalom szó
szerinti fordítása – vizionare – „megte-
kintés” – egyféle szakmai „magyarosí-
tás” eredményeként került be az akkori
színházi-ideológiai-művészeti köztudat-
ba.

Valójában a vizionálás a készülő elő-
adás politikai-ideológiai ellenőrzé-
se volt: a megyei elvtársak – jó eset-
ben nyolcan-tízen is –, ha úgy találták,
hogy a magyar színház legújabb vidám
műsorában nincs semmi rendszer- vagy
ideológiaellenes megnyilvánulás, en-
gedélyezték az előadás bemutatását.
Esetenként cenzúrázva, „belejavítva” a
készülő produkcióba.

Kocsis Előd szobra

A mi kabarénk is elkészült, bemutató
előtt beültek az elvtársak, lám, nem-
kerül be valami szocializmusellenesség
a magyar színház vidám műsorába?

Mit is mondjak? Agyondicsérték
minket: íme, bravó, hány Mușatescu-
jelenet szerepel a műsoron! Ugye, hogy
van román szerző is, nem csak Molnár,
Heltai, Rejtő Jenő! Dicsérték is a ren-
dezőt ezért (elpirult és szerényen lehor-
gasztotta a fejét), dicsérték az igazgatót
(ő is zavarba jött egy pillanatra), majd
gratuláltak nekünk, csak így tovább.
Az egyik elvtárs összehasonlította a

Román TV-ben bemutatott Mușatescu-
jelenetet a miénkkel (a rendező csodál-
kozva hallgatott, olyan tekintettel né-
zett a beszélőre, mint aki nem hall jól),
és kifejtette, mennyivel jobb a miénk (a
rendező erre újra elvörösödött – húsz év
alatt nem láttam ennyit pirulni, mint
ekkor, a sok dicséret hallatán).

– Bravó, bravó önöknek, „mult suc-
ces” (sok siker)! – búcsúztak tőlünk
nagy-nagy meglepéssel a megyeiek.

Mikor az elvtársak elszéledtek, meg-
kérdeztem a rendezőt:

Mondd, hol fedezted fel ezeket a
Mușatescu-jeleneteket?

A rendező sajnálkozva rám nézett,
hosszan, kutatóan.

– Hát te nem vetted észre?

– Mit kellett volna észrevennem?

– Azt, hogy a jeleneteket nem Mușa-
tescu írta.

– Hanem ki?

– Rejtő Jenő.

– Hogy lett Rejtő Jenőből Mușates-
cu?

– Egyszerű: egy havas decemberi
délutánon, egy üveg bor elfogyasztása
után, egyszerűen átkereszteltem Rejtő
Jenőt.

– De ... na, várj csak. Hiszen az egyik
kultúraktivista azt mondta, hogy látta
a román televízióban azt, amit mi ját-
szottunk. Azt a Mușatescut. És még azt
is mondta, hogy a mi előadásunkban a
színrevitel jobb volt. Meg hogy milyen
jó író Mușatescu...

Rendezőbarátom kétségbeesetten fel-
pillantott a mennyezetre és nagyot só-
hajtott.

Tovább gondolkoztam hangosan.

Jó, a szerzőt átkeresztelted..., de a ne-
veket, helyszíneket?

Azokat is.

Vagyis így lett Lóriból Elena,
Adorjánból Dorin, Zsugorból Pavel és
így tovább?

Igen.

A helyszínekből pedig...

Budapestből Jászváros, Piliscsa-
bából tengeri kikötő: Konstanca,
Szolnokból Craiova...

Nem kimondottan szó szerinti fordí-
tás.

– Nem. Inkább költői. Jövőre pedig –
tőlem tudd meg – újra gazdagítani fo-
gom a román irodalmat. Azt hiszem,
már ma este eldöntöm: kire keresztel-
elem a következő kabarénkban Molnár
Ferencet? Vagy Heltai Jenőt? Netán
Vadnait?

Sikerrel játszottuk a szilveszteri mű-
sort. Sok jó poén hangzott el akkori elő-
adásunkban, de talán annak a műsor-
nak ez volt a legsikeresebb csattanója,
ami azokban az években, érthető mó-
dón, némának kellett maradnia.

Most is csupán a múltidézés támasz-
totta fel – egy rövid visszaemlékezés
erejéig.

KÓDEX-

Kodály 1953-ban beszédet mondott a zeneakadémia tanévzáró ünnepségén. Beszédében volt egy különös mellékmondat. Így hangzott: „Talán csak géniusz érti meg a géniust egészen.” Bartók is, Kodály is géniusz volt. Mélyen megértették egymást és tökéletesen megbíztak egymásban.

Bartók így írt Kodályról: „Kodály a legnagyobb zeneszerző pedagógusunk.” „Ha azt kérdezik tőlem, mely művekben ölt testet legtökéletesebben a magyar lélek – azt mondom: Kodály műveiben.”... „Nem azért becsülöm Kodályt, mint a legjobb magyar zenészt, mert a barátom, hanem azért lett egyetlen barátom, mert nagyszerű emberi kvalitásaitól eltekintve a legjobb magyar zenész.” „Küzdelmeket nem éppen nélkülöző pályámon mindenkor bátran és nyíltan mellém állott... Bámulatosan biztos és gyors ítélő-képességének köszönhetem akárhányszor művemnek végleges, az eredetnél tökéletesebb kialakulását.”

Kodály így írt Bartókról: „Bartók neve nagy gondolatok szimbóluma... Az első ilyen gondolat az abszolút igazság keresése a művészetben, tudományban egyaránt, s ennek egyik előfeltétele: a minden emberi gyengeségen felülemelkedő erkölcsi komolyság. A másik gondolat az elfogultság különböző fajok, népek sajátosságai iránt, aminek következménye a kölcsönös megértés, majd a népek közötti barátság. Jelenti továbbá Bartók neve a népből való megújulás elvét és követelményét a művészetben és a politikában. Jelenti végül a zene áldásának kiterjedését a legszélesebb néprétegekig.”

Bár ezeket a mondatokat Kodály írta Bartókról – Bartók is írhatta volna Kodályról, hiszen valamenyny megállapítás pontosan ráillik Kodály Zoltán életművére is. [...]

Amikor már vészesen közeledett a világháború, Bartók koncertet adott a Zeneakadémia nagytermében és búcsúzóul eljátszotta a *Kis kece lányom* kezdetű népdalt. Akik ott voltak ezen a koncerten, azt mondják, megrendítő pillanat volt, amint Bartók lehajtotta a zongora fedelét; lehetett érezni, hogy végső útra készül, ahonnan már sohasem tér vissza. Nem ő lett hűtlen a hazájához, hanem a hazája lett hűtlen hozzá... Kodály így írt barátja távozásáról: „Bartók azért hagyta el Európát, mert nem bírta tovább az itt dühöngő igazságtalanságot.”

Kodály Zoltán Magyarországon maradt. Tudta, mi minden történhet a világháborúban. Tudatában volt annak is, hogy őt is, zsidó származású feleségét, Emma asszonyt is életveszély fenyegeti... „Kimenekülhettem volna a pokolból..., de mégis itt kellett maradnom.” – mondta Kodály. – „Én itthon akartam új világot teremteni”... „hogy érdemesebb legyen embernek és magyarnak lenni, mint nekünk volt.”

Kósa Ferenc: Hidak a hóban. – Tekintet, 2007/5.

—INDEX

*Love is a market
Kivánság udvarlói
Kodály*

ZENE – A CSENDEN TÚL

Zene belülről

Minden tisztelem a zene-tudósoké: Ők kívülről tudják a zenét. Minden együtérzésem a zene alkotóié (szerzőké és előadóké), mert ők belülről tudják a zenét. Igazán csak az alkotó zseni képes a zene bőre alá bújni, már pedig a lényeg ott lapul valahol a felszín alatt. Ezt a zenei mélyrehatóást igazán csak akkor vesszük észre, ha egy zenemű más vagy mások kezén éled újja. Az igazi előadók képesek magukra öltetni a zenét, szinte eggyé válnak az előadott zenével. Gyakran mondják, hogy úgy játszanak el egy darabot, mintha ők maguk írták volna azt. Minden előadó erre törekszik a művészet bármely területén. De az előadás a pillanatnyi jelen megvalósítása elszáll az időben még akkor is, ha a pillanatot hang- vagy képi felvétel örzi meg a jövő számára. Régi nagy előadókat újrhallgatva magunk is tapasztalhatjuk, hogy azon csodálkozunk, mi is volt olyan fenomenálisan nagyszerű hajdanán ebben a megszólaltatásban, ebben az előadói újraköltésben? A hangfelvétel nem örzi az előadó hangversenytermi gondolati projekcióját a megszólaltatott műről. Ez tényleg elszáll az ÉTERBE.

Az újratereztetésnek van egy nagyon elterjedt formája: a variációk írása, rögtönzése. Régi gyakorlat, ősrégi hagyomány. Maga a népzene is milliónyi variációt tartalmaz, ezek révén csiszolódnak a zenei gondolatok, formák, kifejezések. Amikor egy zeneszerző más alkotó témáját választja variációs átköltései alapjául, akkor tulajdonképpen „beöltözik” a másik alkotó gondolatruhájába, mintegy belülről kitekintve ragadja meg a zenét. Vannak szerzők, akik előszeretettel nyúlnak már ismert témákhoz, mert biztosak benne, hogy sikerül behatolniuk a témán túli zenei világba és onnan „visszajövet” eljutni a maguk sajátos világába, mondjuk Haendeltől Brahmsig, Purcelltól Brittenig. A szerzők saját témáikra írt változataikban is keresik a témán túli világot, azt, amit csak sejtet a téma, és amelyet csak az újabb és újabb „nekifutások” révén sikerülhet csak felszínre hozni. A variációkutatás nagymestere Beethoven. A 19. század mestervariációi

az ő szellemét viszik tovább, nem annyira fejlesztik, mint inkább hűségesen őrzik ezt az alkotói gesztust. Majd mindenki a romantikus zene alkotói közül valamilyen módon választ a beethoveni kihívásra. Még Chopin is! A Mozart *Don Juan-Zerlina* duettinóra írt variációival adózott a korszak divatjának. Nem illett rá ez a szerepkör, bár zsenialitása felelt a hallgatóval azt az alig áthidalható zenei törésvonalat, amit a Mozart–Chopin váltakozás minduntalan a felszínre dob. Egyébként Reger, Mozart témára írott variációit is kísérti ilyen (fény)törésvonal. Két nagyon erős egyéniségű alkotózseni találkozásakor ez a veszély mindig fenyeget. Különösen akkor jelentkezik erőteljesen, ha a mű olyan variációjáról van szó, amely más hangzaskörnyezetbe ülteti át azt. Olyan esetre gondolok, amikor a szerző áthangszerelemli művét. Ez sokkal gyakrabban nem sikerül, mint sem azt gondolhatnánk, hiszen eleve feltételezzük, hogy a szerzőnek nem kell a zene mélyére hatolnia ahhoz, hogy az új közegben – például szimfonikus zenekaron – ugyanúgy szólaltassa meg a művet, mint ahogyan azt eredetileg megírta. Még nehezebb a dolga a hangszerelőnek, amikor stílus, generációkülönbség, földrajzi távolság választja el a műtől, amit átír. Ez a sajátos eset vonatkozik Ravel–Muszorgszkij *Egy kiállítás képei* című nagyzenekari átkomponálására. Szándékosan cseréltem fel a két szerző nevét; érzésem szerint Ravel zseniálitása, hangszerelem művészete új művet hozott létre. Annyira egyenrangú a régi, alapul vett zongoraművel, hogy az eredetit szinte teljesen kiszorította a hangversenytermekből vagy, ha megszólal is, ebbe az alapzenedarabbaönkéntelenül belehalljuk a zenekari hangszíneket olyannyira, hogy maga az eredeti tűnhet „átírásnak”. Ravel BELÜLRŐL „láttatta” meg velünk Muszorgszkij remekművét. Ehhez a metamorfózishoz csak a zenén túlról lehet elindulni, attól a közös fogamzási, szellemi ponttól, ahonnan maga a kompozíció származott: AZ ŐS MAGTÓL.

TERÉNYI EDE

HOL-

A Nyugat folyóirat száz évvel ezelőti indulásának évfordulójára 2008-ban megrendezésre kerül a Nyugat-émlék-év. A budapesti Petőfi Irodalmi Múzeum (PIM) nagyobb rendezvényeit a Nyugat-évforduló köré szervezi. A 100 éves a Nyugat című kiállítás 2008. március 27-én nyílik, középpontban a Nyugatos szerzők életművével. A Nyugat-év saját honlapot is kapott, melyen a játékos kedvűek Ignó és Osvát Ernő mellett szerkeszthetik a folyóirat 2008-as számát: a Nyugatban megjelent publikációk közül szavazhatnak kedvenceikre, az eredmény alapján év végén a PIM kiadja a Nyugat 2008-as számát, az eredeti tipográfiával. Az oldal hamarosan elérhetővé válik a www.nyugat100.hu internetes címen.

Január 22-én 10 órától az Erdélyi Múzeum-Egyesület előadótermében (Napoca /Jókai u. 2-4. sz.) a Magyar Kultúra Napján a következő tudományos előadásokat hallgathatták meg az érdeklődők: *Hunyadi Mátyás királlyá választása és koronázása* (Lupescu Radu),

Egyetemi felvételi tájékoztató – a XVIII. századból (Egyed Emese), *A kisebbségi magyar nyelvújítások megjelenítése az újabb szótárakban* (Benő Attila). Ugyanaznap a Bölcsészettudományi Kar Popovici termében (Horea út 31. Marianum) 17 órától Áprily-versek és műfordítások hangzottak el. Előadták: Jancsó Miklós és Rekita Rozália színművészek.

A Magyar Kultúra napján átadták a második alkalommal odaítélt Magyar Kultúra Követe címet. Az elismerésben Eötvös Péter zeneszerző-karmester, Esterházy Péter író, Kányádi Sándor költő, Julia Marton-Lefevre magyar származású környezetvédelmi és tudományos szakdiplomata, Palya Bea énekes és Schiff András zongoraművész-karmester részesült. Márai Sándor-díjat adtak Bogdán Lászlónak szerteágazó irodalmi munkássága elismeréséül; Darvasi Lászlónak műveivel elért nemzetközi sikerei elismeréséül; Petőcz Andrásnak *Idegenek* című kiemelkedő regényéért.

Január 20-án a *Himnusz* megírásának 185. évfordulóján, illetve a Magyar Kultúra Napján a Kölcsey Társaság

Szilágyi Istvánnak adta a Kölcsey-émlékplakettet. Az ünnepségre a szatmárcsekei református templomban került sor.

Január 26-án a vásárhelyi Ariel Bábszínházban adták át a Batsányi-émlékplakettel és pénzjutalommal járó Látó-nívódíjat. A tavalyi Látó-évfolyamban publikált legjobb művek szerzői, Bálint Tamás a legjobb indulásért debüt-, Fekete J. József esszé-, Lővétei László László vers-, Zalán Tibor pedig drámakategóriában bizonyultak a legjobbaknak. A díjazottakról Gálfalvi György, Kovács András Ferenc, Láng Zolt és Vida Gábor mondott laudációt.

Az Oktatási és Kulturális Minisztérium pályázatot hirdet a Móricz Zsigmond irodalmi, Babits Mihály műfordítói, valamint Örkény István drámaírói ösztöndíj elnyerésére fiatal írók, irodalmárok részére, akik szépirodalmi, kritikai, szociográfiai vagy irodalomtörténeti munkájukhoz kérnek támogatást 2008-ra. A pályázat leadásának határideje 2008. február 25.

-MI

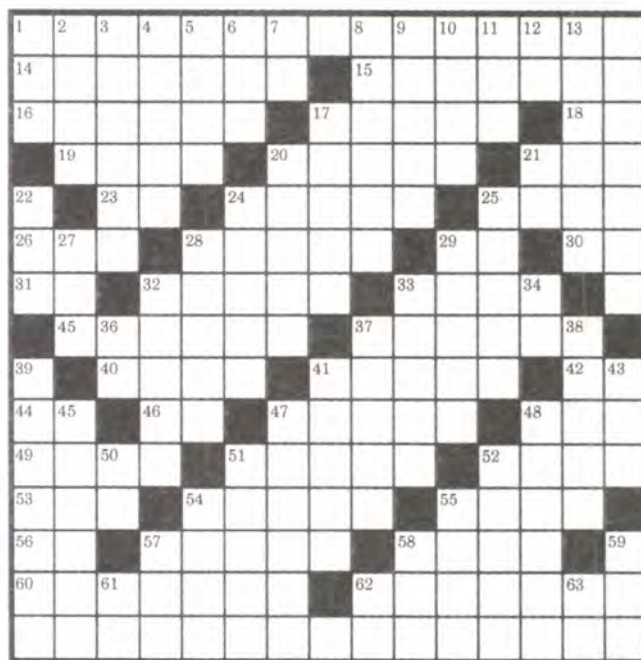
Offenbach

VÍZSZINTES

1. Jacques Offenbach (Köln, 1819–Párizs, 1880) német származású francia zeneszerző operettje. 14. Érett gabonát betakarító. 15. Az emelet irányába. 16. Jellegét igazolja. 17. Megteendő feladat. 18. Dátumrag. 19. Nöstény őz vagy szarvas. 20. Bicikli fontos része. 21. A szilícium és az itrium vegyjele. 23. Patás állat. 24. Székely..., Hargita megyei település. 25. Magyar színész (András). 26. Közteher. 28. Mafla, málészájú. 29. Kozmetikai márkanév. 30. Egyhangúan bohém! 31. A szabadba. 32. Idő előtti. 33. Azerbajdzsán fővárosa. 35. Melléd tászt. 37. Dáridózó. 40. Angol férfinév. 41. Szemmel érzékelés. 42. Igen, több szláv nyelven. 44. Költői sóhaj. 46. Félte őriz. 47. Lengyelországi népcsoport. 48. Világ bajnok lett sakkozó (Mihail). 49. Éjszaka aktív erdei ragadozó állat. 51. Rámol. 52. Melinda beceneve. 53. ... szakadtából: teljes erejéből. 54. Megbosszul. 55. Kérdés úrlapon. 56. Nomen nescio, röviden. 57. Minden bábút ledönt a tekéző. 58. A társaságban. 60. Sekélyen kapál. 62. Útja során nem érint.

FÜGGŐLEGES

1. Kezd elrendezni! 2. Gödröt készít. 3. Jobbá váló. 4. Görög múzsa. 5. ... Galaction, román író. 6. Az itrium és a tallium vegyjele. 7. Zoknifej! 8. Olasz hercegi család, mely egykor Milánó felett uralkodott. 9. Találás. 10. Hamis indíték. 11. Páratlan műfog! 12. Peru autójelle. 13. Kézjegyével ellátó. 17. Rangadó mérkőzés. 20. ... Atatürk, „a törökök atyja”. 21. Szintén ne. 22. Kerti házika. 24. Posztófajta. 25. A tyúkfélék hímje. 27. Csonthéjas gyümölcs. 28. „A bolgár Petőfi” (Hriszto). 29. Művért. 32. Tengeri rabló. 33. Elméje tompul. 34. Járunk rajta. 36. Edda-dalok! 37. Kopíroz. 38. Ott, a mélyben (népies). 39. Offenbach operettje. 41. Bűnéért megfizet. 43. ... baba, és a negyven rabló. 45. Melyik helyről? 47. Átölelő. 48. Róma folyója. 50. Arrafele! 50. Ilyen a vándor ruhája. 52. Magas hőmérsékletű. 54. Szent és sérthetetlen dolog. 55. Számára. 57. Lombtalan. 58. A legjobb ital. 59. Sziget, franciául. 61. Két perc! 62. A kálium és a kén vegyjele. 63. Ver.

A Helikon 2. számában közölt *Szelkakasprobléma* című rejtély megfejtése: ... meg az ember, ha loholva követ minden irányzatot és divatot.

BOTH LÁSZLÓ

TÁMOGATÓINK:

Romániai Írók Szövetsége
Nemzeti Kulturális Alap

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Kolozsvár Város Tanácsa
Szülőföld Alap
Communitas Alapítvány

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztő-helyettes: KARÁCSONYI ZSOLT
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs: KIRÁLY LÁSZLÓ
LÁSZLÓFFY ALADÁR
SZÓCS ISTVÁN

Szerkesztőség:
DEMETER ZSUZSA: kritika
MÓZES ATTILA: próza

KARÁCSONYI ZSOLT: A nagy Kilometrik
NAGY MÁRIA: olvasószervező
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számtalpas fordítás: NAGY MÁRIA: nyomtatja a Miskolczi Kis Miklós református sajtóközpont, felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 400217 Chy-Napoca, str. Câmpeni 13. Postafiók 245. telefon: (004) 0264 431690, telefon/fax: (004) 0264 431 577, villámposta: kvari.helikon@gmail.com
A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg — kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288. Honlap: www.helikon.ro